

Právní úprava poměrů dětí de lege lata

Bc. Irena Pošmurná

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Irena POŠMURNÁ**
Osobní číslo: **H118528**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Právní úprava poměrů dětí de lege lata**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodiky psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na analýzu stávající podoby legislativní úpravy sledované problematiky;
- na srovnávání různých forem svěřeni dítěte do péče;
- na možnosti působení sociální pedagogiky v této oblasti.

Součástí práce bude provedení sociologického výzkumu na základě pilotního projektu ke konkrétnímu regionu.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

Zákon o rodině a předpisy souvisejí. Praha: Linde Praha, a.s., 1998

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008

Možný, I. Rodina a společnost. 1. Vyd. Praha: SLON, 2006

Nová, H. Velehrach, K. Rodinné vztahy v soudní praxi. Praha: PROSPEKTRUM Praha, 1995,

Pošurná, I. Rozvodovost a neúplné rodiny s dětmi na Benešovsku v letech 2005-2009 - bakalářská práce. Brno: 2011

Spisový materiál - agenda opatrovnického oddělení Okresního soudu v Benešově
<http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Katedra práva a právní vědy

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

RENA POŠTURKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně 20. 7. 2013

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výjevtku obhajoby; prozraditelností databáze kvalifikačních prací kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též uveřejněny pět pracovních dnů před konáním obhajoby; zveřejnění je nahrazení veřejností v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracovního místa školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(1) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, včetně-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastnímu potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla učinit svolení bez výhrady, nebena se tyto osoby domáhají nabrání chyběleho projevu, jeho vřie u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 závislá nedotčena.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo sít či poskytnout jinému licenci není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výjevtku jim dovozeného v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přiblížuje k výji výjevtku dovozeného školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z sítí školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V diplomové práci „Právní úprava poměrů dětí de lege lata“ jsem se zabývala analýzou současné právní úpravy týkající se rodiny a jednotlivých typů úprav poměrů, příp. zjištěním rozdílů mezi platnou právní úpravou a právní úpravou platnou do konce roku 2013. Dále jsem se věnovala jednotlivým formám svěřeni dítěte do péče, jejich výhodám či nevýhodám a možnostem působení sociální pedagogiky v této oblasti. Součástí práce je také analýza a sumarizace konkrétních údajů získaných k tomuto tématu ze spisového materiálu Okresního soudu v Benešově včetně dokreslujících kazuistik.

Klíčová slova:

rodina, dítě, manželství, družské soužití, rozvod, rozchod, úprava poměrů, svěřeni do péče matky, svěřeni do péče otce, střídavá výchova, společná výchova, mediace

ABSTRACT

In the thesis "Legal Regulation of the Children (Child's Conditions of Life) de lege lata" I dealt with the analysis of the recent legal regulation concerning the family and particular types of forms of the child education and detection of the differences between the recent legal rules and the rules valid till 2013. Further I described the particular types of decisions on the child education, its benefits or disadvantages and the potencial influence of the social pedagogy in this area. Substantial part of the thesis are also analysis and summarization of the relevant datas acquired from the files of the Discript Court of Benesov, inc. particular cases.

Key words:

family, child, marriage, cohabitation, divorce, breakup, regulation of child education, education of child by mother by the judicial decision, education of child by father by the judicial decision, alternating education of child, common education of child, mediation

„Jsme formováni a přetvářeni těmi, kteří nás milují; a přestože láska může pominout, jsme stále jejich dílem, ať dobrým nebo špatným.“

François Mauriac

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové za velkou trpělivost a pochopení, které projevila v průběhu zpracování mé diplomové práce.

Dále velice děkuji všem svým blízkým za podporu a především svým dvěma dcerám, které mi celou dobu tak úžasně držely palce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ZÁKLADNÍ POJMY	12
1.1 RODINA	12
1.2 ÚPRAVA POMĚRŮ	17
1.3 MEDIACE	24
1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	27
2 FORMY SVĚŘENÍ DĚTÍ DO PÉČE	29
2.1 SVĚŘENÍ DO PÉČE JEDNOHO Z RODIČŮ	29
2.2 SVĚŘENÍ DO SPOLEČNÉ PÉČE	30
2.3 SVĚŘENÍ DO STRÍDAVÉ PÉČE	31
2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	31
3 SOCIÁLNÍ ASPEKTY TYPŮ ÚPRAV POMĚRŮ	33
3.1 PÉČE JEDNOHO Z RODIČŮ	33
3.2 SPOLEČNÁ PÉČE	35
3.3 STRÍDAVÁ PÉČE	35
3.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 SOCIOLOGICKÝ VÝZKUM	40
4.1 ZPRACOVÁVÁNÍ DAT	40
4.2 ZJIŠTĚNÉ ÚDAJE	46
4.3 VYBRANÉ KAZUISTIKY	54
4.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	56
ZÁVĚR	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	61
SEZNAM TABULEK	64
SEZNAM GRAFŮ	65

ÚVOD

Jedním z důvodů, proč jsem si jako téma své diplomové práce vybrala úpravu poměrů dětí de lege lata, bylo, že jsem se s tímto tématem pravidelně setkávala ve svém zaměstnání. Pracovala jsem na okresním soudě jako soudní tajemnice. Dalším důvodem byla skutečnost, že sociální pedagogika je disciplína „pro lidi a o lidech“. Má pomáhat lidem zvládat nároky, které na ně společnost klade a zároveň jim pomáhat působit na společnost tak, aby se i ona přizpůsobila jejich požadavkům.

I přes to, že společnost a stát deklarují svoji podporu rodinám a považují rodinu za základ státu, statisticky se zvyšuje počet rozvodů manželství i rozpad družských vztahů. Úprava poměrů dětí je v takovém případě nezbytným krokem, který stát ukládá rodičům zákonem.

Cílem mé práce je zjistit, jestli se vývoj ve společnosti a její postoj k využívání jednotlivých typů úprav poměrů promítá do soudní praxe v konkrétním regionu ve sledovaném období let 2005 až 2012.

V diplomové práci bych se chtěla zaměřit na analýzu legislativy jednotlivých typů úprav poměrů, na porovnání jednotlivých forem svěřen dítěte do péče, jejich vhodnost s ohledem na vztahy mezi rodiči, mezi rodiči a dětmi, a také možnosti působení sociální pedagogiky v této oblasti mezilidských vztahů.

V teoretické části diplomové práce jsem definovala základní pojmy, které s danou problematikou souvisí, jednotlivé formy svěřen dětí do péče včetně právního rámce (např. rodina, úprava poměrů, mediace). Vzhledem k tomu, že od roku 2014 vstoupil v účinnost nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.) a data zpracovávaná ze sociologického výzkumu jsou z období let 2005 až 2012, zabývala jsem se také zjišťováním rozdílů mezi současnou platnou právní úpravou a právní úpravou platnou do konce roku 2013 (zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění platném k 31. 12. 2013).

Porovnáním jednotlivých forem svěřením dítěte do péče a rozbořením sociálních aspektů jednotlivých typů úprav poměrů jsem se snažila přiblížit jejich výhody i úskalí s ohledem na vztahy nejen mezi rodiči a dětmi, ale i rodiči. Každý z typů úprav poměrů je vhodný v jiné situaci v rodině a jejích možnostech. S posouzením vhodnosti jednotlivých úprav poměrů je možné se setkat v mnoha odborných publikacích z oboru práva, psychologie či pedagogiky.

V praktické části jsou zpracovávány konkrétní údaje získané ze spisů Okresního soudu v Benešově. Jsou zde přiblížena a určena kritéria, na základě kterých jsou získaná data zpracovávána a vyhodnocována, např. počet úprav poměrů dětí narozených mimo manželství a dětí narozených v manželství, počet schválených dohod rodičů soudem a meritorních rozhodnutí soudu, počet rozhodnutí, ve kterých byly děti svěřeny do péče matky, do péče otce, do střídavé výchovy atd. Zjištěné údaje jsou pro přehlednost a názornost zpracovány formou tabulek a grafů tak, aby bylo možné zjistit vývoj u jednotlivých typů úprav poměrů. Zda a jak se v regionu ve sledovaném období promítl celospolečenský trend více využívat úpravu poměrů svěřením dětí do péče otce, do střídavé péče nebo do společné péče rodičů.

Při zpracování dat ze spisového materiálu Okresního soudu v Benešově, které se týká úprav poměrů dětí v tomto regionu v letech 2005 až 2012, jsem použila metodu obsahové analýzy, deskriptivní metodu a kazuistiku.

Ke zjištění, zda v průběhu sledovaného období došlo k nárůstu počtu úprav poměrů svěřením do péče otce, do střídavé péče a společné péče a k snížení počtu úprav poměrů svěřením do péče matky, jsem použila kvantitativní výzkum. Analýzou spisového materiálu Okresního soudu v Benešově jsem vyhledala a získala údaje týkající se úpravy poměrů dětí, které jsem následně statisticky zpracovala. Použila jsem jednak nově získané údaje ze spisového materiálu Okresního soudu v Benešově v letech 2010 až 2012, jednak údaje získané při zpracovávání bakalářské práce, tedy údajů za období 2005 až 2009. V zájmu zachování anonymity nejsou nikde uváděna jména účastníků řízení a spisové značky. Při vyhodnocování jsem pracovala pouze s číselnými údaji získanými na základě analýzy.

V případě dvou kazuistik použitých pro ilustraci možného průběhu soudního řízení, jsem neuvedla jména, data či spisové značky při zachování časového sledu úkonů a rozhodnutí soudu.

Diplomová práce je svým zaměřením na konkrétní region a vymezené období v rámci dané problematiky velmi úzce zaměřena a zahrnuje jen její malou část. Dále by bylo možné ji rozšířit o údaje např. z okolních regionů, zajímavé by bylo i porovnání v rámci krajů či celorepublikové srovnání vývoje.

Navíc jde o téma, které je otevřené a bude se nadále vyvíjet, patrný je zřetelný střet názorů nejen mezi laickou veřejností, ale i v rámci odborné veřejnosti – ať v oblasti práva či psychologie. Bylo by jistě zajímavé porovnat uvedené údaje s výsledky získanými za dalších pět až deset let.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY

V této části diplomové práce jsou blíže specifikovány použité pojmy.

1.1 Rodina

V minulosti byla rodina chápána v mnohem širších souvislostech a zahrnovala mnohem širší okruh osob, než je tomu dnes. Šlo o propojenou skupinu osob, které podléhaly vůdčí autoritě.

Chápání rodiny v antice, které se přeneslo i do římského práva, představovalo „společenství lidí, kteří spolu bydlí a pod jednou střechou spolu hospodaří, podléhající jedné bezprostřední autoritě, ‚hlavě rodiny‘.“ (Možný, 1990, s. 17) Toto široké pojetí rodiny (domácnosti), kdy součástí rodiny byly nejen osoby pokrevně příbuzné, ale i otroci a později služebnictvo, převládalo až do první poloviny 19. století. Následně především pod vlivem vědeckotechnické revoluce a vývoje společnosti, došlo k uvolnění těchto vazeb, neboť pro další rozvoj společnosti bylo nutné stěhování námezdní síly. V průběhu 19. století pak vznikla moderní představa rodiny, kterou představuje „párová monogamická rodina, tedy domácnost tvořená párem muže a ženy a jejich dětmi“. (Možný, 1990, s. 18)

S vymezením pojmu rodina a její definicí se s ohledem na neustálý vývoj ve společnosti potýkáme stále. Každé vymezení nebo definice je poplatná pohledu, ze kterého je na rodinu nahlíženo, i době, ve které je vyslovena. Šíře možností pohledu je patrná i z níže uvedených definic.

1. „Rodina – obecně původní a nejdůležitější spol. skupina a instituce, která je zákl. článkem soc. struktury i zákl. ekon. jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biol. druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kult. vzorů a zachování kontinuity kult. vývoje.“ (*Velký sociologický slovník*, 2. svazek, 1996, s. 940)

2. „Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž členové jsou odpovědni za výchovu dětí. Příbuzenský vztah je vztah mezi jedinci, jenž vzniká buďto sňatkem, anebo pokrevními vazbami v otcovské či mateřské linii.“(Giddens, 1999, s. 156)
3. „Skupina jednotlivců spojených pokrevním příbuzenstvím, sňatkem či adoptí vytvářející ekonomickou jednotku. Její dospělí členové jsou odpovědni za výchovu dětí a často pečují i o staré a handicapované rodinné příslušníky.“ (Zapletal, 2007, s. 112-113)
4. „Soubor lidí spojených pokrevním svazkem, manželstvím, adoptí a sdílející základní zodpovědnost za reprodukci a péči o členy společenství, zabezpečení biologického přežívání, citového a rozumového vývoje a místa společenské kontroly v procesu socializace.“ (Sekot, 2004, s. 72-73)

Jen z těchto čtyř uvedených definic je patrné, že rodina byla, je a bude základním stavebním kamenem společnosti. V dějinách lidstva se neobjevilo nic, co by mohlo rodinu úspěšně nahradit. Zůstává základem při formování osobnosti člověka a jeho socializace, připravuje ho na život ve společnosti a zároveň jej před ní chrání. Je jakýmsi životním přístavem (základnou), ze kterého vyrážíme do světa, do kterého se vracíme, a kde hledáme klid a odpočinek. „Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.“ (Kraus, 2008, s. 79)

Jak již bylo řečeno, definovat vymezení rodiny je dnes velmi složité. Hovoříme o rodině nukleární, která je tvořena rodiči – matkou, otcem a dítětem nebo dětmi. Pokud nukleární rodinu rozšíříme o nejbližší příbuzné, hovoříme o rodině rozšířené. Pokud jsme dítětem, žijeme v rodině orientační a pokud založíme jako rodič novou rodinu, jde o rodinu prokreační. I přes vzrůstající nároky na rodinu jako společenskou instituci, se rodina snaží zajistit všech šest svých funkcí, byť ne vždy je možné, aby byly dostatečně vyvážené a plněné.

- a) biologickoreprodukční funkce – zajištění pokračování lidského rodu a stability společnosti;
- b) sociálně-ekonomická funkce – rodina je chápána jako součást ekonomického systému společnosti, kdy se její členové podílí na ekonomice aktivně i jako spotřebitelé;
- c) funkce ochranná – zajištění životních potřeb členů, a to jak biologických, zdravotních, hygienických;
- d) socializačně-výchovná funkce – v rodině začíná socializace;
- e) funkce relaxační a rekreační – otázka trávení volného času;
- f) funkce emocionální – vytvoření potřebného citového zázemí – láska, bezpečí, pocit jistoty. (Kraus, 2008, s. 81-83)

Právě funkce emocionální je v současné době často narušena především v souvislosti s rozvody, zaneprázdněností rodičů, i celkově velmi agresivním pojetím úspěšnosti ve společnosti (Kraus, 2008, s. 84).

Přitom je to právě emocionální zázemí, které nelze mimo rodinu ničím nahradit, byť v souvislosti s postupným rozvolněním došlo k částečnému přenesení některých funkcí rodiny na společnost a stát. Např. v oblasti socializačně-výchovné funkce jde o soustavu škol včetně mateřských.

V současné době již není podmínkou k založení rodiny uzavření manželství, neboť zhruba jedna třetina dětí se narodí mimo manželství (Kraus, 2008, s. 80). Přesto je manželství stále považováno za základní předpoklad pro vytvoření rodiny. Jde o „společensky normovaný vztah, ve kterém dochází k přetváření čistě osobní zaangažovanosti k trvalému přizpůsobování a spolupráci při realizaci úkolů manželství.“ (Sekot, 2004, s. 69)

Vzhledem k tomu, že uzavírání manželství je pro společnost důležitým prvkem jejího fungování, je jeho vznik, trvání a případný zánik plně regulován a chráněn společností. V České republice bylo do 1. 1. 2014 rodinné právo upraveno zákonem o rodině č. 94/1963 Sb. Podle ustanovení § 1 odst. 1 a 2 tohoto zákona „Manželství je trvalé společenství

muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“ (Holub a Nová, 2004, s. 14) Uzavření manželství je upraveno v ustanovení § 3 odst. 1 a 2 tohoto zákona – „Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství učiněným před obecným úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci (dále „matriční úřad“) nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem. Prohlášení se činí veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků.“ (Holub a Nová, 2004, s. 15)

Od 1. 1. 2014 je účinný nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.), který v části druhé upravuje rodinné právo. Podle ustanovení § 655 – „Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“ (zákon č. 89/2012 Sb.) Podle tohoto zákona je uzavření manželství upraveno v ustanovení § 656 odst. 1 a 2 – „Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen "snoubenci"), že spolu vstupují do manželství. Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní; činí se v přítomnosti dvou svědků.“ (zákon č. 89/2012 Sb.)

Při porovnání znění jednotlivých ustanovení těchto dvou zákonů je zřejmé, že obecné pojetí rodinného práva se novým občanským zákoníkem nezměnilo a je zachována kontinuita. Nová úprava rodinného práva navazuje na předchozí právní úpravu v co nejširší míře a odchylky jsou především ve formulacích jednotlivých ustanovení, případně jsou zaváděny nové či staronové instituty. Jak již bylo zmíněno rodinným právem se nový občanský zákoník zabývá v části druhé v ustanoveních § 655 až § 975. Pokud jde o uzavření manželství a jeho zánik, je právní úprava obsažena v ustanovení § 655 až § 770.

Stejně jako u předchozí právní úpravy i v té současné jsou občanské a církevní sňatky rovnocenné. Nový občanský zákoník pracuje s pojmem „sňatečný obřad“, který v ustanoveních § 657 a § 658 přesněji specifikuje pojem „občanský sňatek“ a „církevní sňatek“.

V minulosti tomu tak nebylo, sňatek bylo možné uzavřít pouze před církví a Bohem, s tím souvisela i mnohem přísnější pravidla pro případný rozvod, který byl mnohdy nemožný. Dnes je možné rozvést manželství uzavřené kterýmkoliv způsobem úředně prostřednictvím soudu. Institut manželství představuje ochranu jeho jednotlivých členů, chrání majetkoprávní vztahy, dává jim práva ale i povinnosti, které je nutné dodržovat, aby bylo manželství partnersky a společensky plnohodnotné. Pokud dojde k porušení některých z jeho zásad, je možné jej rozvést.

I podle nového občanského zákoníku stále platí, že manželství je pro společnost základem k vytvoření rodiny a k výchově dětí – „Hlavním společenským účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí; těžiště plnění společenského účelu manželství, jmenovitě manželství s nezletilými dětmi, je tedy v plnění výchovné funkce.“ (Holub a Nová, 2004, s. 13) „Biologická funkce manželství záleží v tom, že tato společenství je nejvýhodnějším prostředím k zajištění reprodukce společnosti a k uspokojení citových i sexuálních potřeb. Ekonomická funkce manželství nepozbyla zcela na svém významu, protože rodina je stále spotřební hospodářskou jednotkou, která poskytuje základní hmotné zabezpečení svým členům, zejména dětem a starším členům rodiny, a v níž všichni členové rodiny mají povinnost vzájemně si pomáhat i povinnost pečovat o zvýšení hmotné a kulturní úrovně rodiny.“ (Holub a Nová, 2004, s. 14)

Ze sociologického hlediska lze manželství definovat „jako sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci. Sňatkem dvou partnerů se stávají příbuznými nejen oni sami ale i jejich rodiče, sourozenci a další pokrevní příbuzní každého z nich.“ (Giddens, 1999, s. 156)

Vedle manželství existují i nesezdaná soužití, označovaná také jako družské vztahy, jde o společné soužití muže a ženy bez uzavření manželství. Tato soužití nejsou přímo chráněna zákonem ani rodinným právem, a pokud ano, pak jen velmi omezeně, např. v rámci dědického řízení. Jedinými členy takto vzniklé rodiny, kteří jsou chráněni stejně jako členové rodiny založené manželstvím, jsou děti, jejich práva i povinnosti jsou stejná. Podobně jako práva a povinnosti rodičů. V dnešní společnosti (platí to nejen

v České republice) se v družských vztazích rodí zhruba jedna třetina všech narozených dětí.

1.2 Úprava poměrů

Společnost prostřednictvím zákona upravuje a chrání zájmy dětí, a to bez ohledu na to, zda se narodily v manželství nebo mimo něj. Byť v minulosti bylo zákonem rozlišováno mezi dětmi narozenými v manželství a mimo něj.

Tuto nerovnost v českém rodinném právu odstranil zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, platný od roku 1950. V něm byla kromě zrovnoprávnění dětí narozených mimo manželství, zakotvena kromě jiného také rovnost muže a ženy v rodině a manželství a zrušen institut otcovské moci, který byl nahrazen mocí rodičovskou. (Kejdová a Vaňková, 2007, s. 131) Tzv. moc otcovská byla založena na principu nadřazeného postavení muže ve vztahu k manželce jako ženě i matce a dětem. (Kejdová a Vaňková, 2007, s. 130) Tento zákon byl později nahrazen zákonem o rodině č. 94/1963 Sb., který ve znění několika novelizací platil do konce roku 2013, kdy byl nahrazen novým občanským zákoníkem.

Zákon o rodině upravoval rodinněprávní vztahy, které vymezil jako „osobní a s nimi spojené majetkové vztahy zvláštního charakteru, které vznikají z manželství a sounáležitosti k rodině. Jedná se tudíž o vztahy:

- mezi manžely
- mezi rodiči a dětmi a mezi ostatními příbuznými
- mezi osvojiteli a osvojenci
- mezi nezletilými dětmi a jinými osobami zabezpečujícími jejich výchovu (pěstouni, opatrovníci).“ (Kejdová a Vaňková, 2007, s. 132)

Z toho vyplývá, že jak manželství, tak vztahy mezi rodiči a dětmi (bez ohledu na to, zda se narodily v manželství nebo mimo něj) jsou pro společnost důležité, a proto jsou chráněny zákonem. Zákon ukládá nejen práva, ale i povinnosti související s těmito vztahy.

Na podobu a průběh úpravy poměrů měla velký vliv novelizace zákona o rodině z roku 1998. Tato novelizace nově upravila nejen oblast rozvodových vztahů, ale s ohledem na Listinu základních práv a svobod a Úmluvu o právech dítěte zintenzivnila ochranu zájmů nezletilých dětí. Soud byl povinen při rozhodování brát v úvahu i názor dítěte s přihlédnutím k jeho věku a psychické vyspělosti. Úprava poměrů probíhala vždy u opatrovnického soudu (tedy soudu péče o nezletilé), nedocházelo již k tomu, že v případě rozvodu manželství o poměrech pro dobu po rozvodu rozhodoval soud, který současně manželství rodičů rozváděl ve sporném řízení. Jak již bylo zmíněno výše, podoba rodinného práva přešla kontinuálně bez výrazných změn do nového občanského zákoníku, podle kterého úprava poměrů nyní probíhá a který je účinný od 1. 1. 2014.

Pravidla úpravy poměrů podle předchozí právní normy se řídila podle ustanovení § 26 zákona o rodině, který se vztahoval přímo k rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí, a § 50 zákona o rodině, který se vztahoval na úpravu vztahů u dětí narozených mimo manželství a zároveň odkazoval na § 26 až 28 zákona o rodině.

„§ 26

- (1) Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.
- (2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištění jeho potřeby.
- (3) Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.
- (4) Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči

obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

(5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.“ (Holub a Nová, 2004, s. 46-47)

„§ 50

(1) Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

(2) Ustanovení § 26 až 28 platí tu obdobně.“ (Holub a Nová, 2004, s. 46-47)

Ustanovení § 27 zákona o rodině upravoval styk rodičů s dítětem, příp. styk dítěte s prarodiči a sourozenci, a § 28 umožňoval soudu v případě změny poměrů všech účastníků, změnit již existující pravomocné rozhodnutí.

V novém občanském zákoníku je úprava rodinně-právních vztahů obsažena v druhé části tohoto zákona, a to v ustanoveních § 906 až § 908.

„§ 906

(1) Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům.

(2) Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.

§ 907

(1) Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.

(2) Při rozhodování o svěřením do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.

(3) Soud při rozhodování o svěřením dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.

§ 908 Výkon povinností a práv rodičů, kteří žijí odděleně

Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud. V ostatním se ustanovení § 906 a 907 použijí obdobně.“ (zákon č. 89/2012 Sb.)

Při srovnání předchozí právní úpravy i současné právní úpravy zjistíme, že mezi nimi nejsou zásadní rozdíly. V novém občanském zákoníku je přímo v jednotlivých ustanoveních kladen důraz na práva dítěte. Pokud jde o možnost styku dítěte s osobami jemu blízkými, je v jeho ustanoveních rozšířen okruh osob, které mají možnost žádat o umožnění styku s dítětem s odvoláním se na citové vazby s ním.

V případě rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí je nutné před rozvodem manželství upravit jejich poměry, totéž platí i pro děti narozené z družských vztahů. V obou případech musí rodiče podat návrh k opatrovnickému soudu, který o poměrech nezletilých dětí následně musí rozhodnout.

Stejně jako v případě rozvodu měla na průběh úpravy poměrů dětí velký vliv novelizace zákona o rodině z roku 1998. V novém občanském zákoníku, který obecné principy zákona o rodině kontinuálně převzal, platí tato pravidla i nadále. Navíc bylo postavení a práva dětí dále posíleno.

Při ohlédnutí se na dobu před novelou zákona o rodině a zároveň i současně platnou právní úpravou dle nového občanského zákoníku probíhala úprava výchovy a výživy nezletilých dětí pro dobu po rozvodu a rozvod manželství rodičů současně v jednom řízení, kdy soud často rozhodoval až po několika jednáních. Vyřešit současně úpravu poměrů a zjistit důvody rozvratu manželství nebylo jednoduché. Psychické zatížení účastníků i emočně vypjaté vztahy v rodině se vždy velmi negativně projeví na vývoji dítěte. Další procesní problémy vznikaly v okamžiku, kdy souběžně byla upravována výchova a výživa pro dobu do rozvodu, příp. úprava styku, protože tyto návrhy byly projednávány opatrovnickým soudem, a o nezletilém dítěti tak fakticky rozhodovali současně dva soudci. Další problém nastal, když při rozvodovém řízení byl vydán rozsudek, do kterého se některý z rodičů odvolal do výroku o úpravě výchovy a výživy. V tom případě došlo k rozvodu manželství, ale poměry nezletilého dítěte upraveny nebyly. Takže psychický tlak působil dál a vznikla právní nejistota postavení dětí i rodičů.

V současné době stejně jako při předchozí právní úpravě nelze rozvést manželství rodičů nezletilého dítěte bez pravomocného rozhodnutí o jeho výchově a výživě pro dobu po rozvodu. Takže u soudu postupně probíhají vždy minimálně dvě řízení, jedno u opatrovnického soudu o výchově a výživě pro dobu po rozvodu, které bývá pravidelně spojeno s úpravou výchovy a výživy pro dobu do rozvodu, a druhé u civilního soudu o rozvodu manželství. Podle ustálené judikatury při předchozí právní úpravě mohl rozvod manželství proběhnout ve lhůtě do jednoho roku od pravomocného rozhodnutí o výchově a výživě nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu. Pokud byla doba delší než jeden rok,

muselo být o výchově a výživě pro dobu po rozvodu rozhodováno znovu, aby byly posouzeny aktuální poměry dítěte i rodičů. Vzhledem ke kontinuitě předchozí a nynější právní úpravy lze očekávat, že praxe soudů se v tomto ohledu nezmění.

I nadále zůstalo záměrem zákonodárce posílit práva dítěte tím, že soud již přímo v zákoně má uloženu povinnost přihlížet k jeho zájmům i názorům. Je pravda, že posílení práv dítěte v těchto řízeních, která rozhodují o jeho dalším osudu, je pro rozhodování soudu přínosné. Dítěti je dáno právo podílet se a spolurozhodovat o svém životě. Nový občanský zákoník předpokládá, že pokud se vše (úprava poměrů a rozvod) nebude řešit najednou, ale postupně, dojde ke zlepšení vzájemných vztahů v rodině, a zároveň dojde i ke zrychlení a zjednodušení celého procesu. Odstranila se tak možnost vzniku právní nejistoty, kdy se dítě ocitá v jakémsi právním vakuu.

Bohužel ani novela zákona o rodině, a tím ani nový občanský zákoník, nezamezila situacím, kdy rozhodování o úpravě poměrů pro dobu po rozvodu probíhalo a probíhá dlouho dobu. „Handrkování se“ rodičů o to, komu má být dítě svěřeno, jak vysoké má být výživné, odvolávání se rodičů ke krajskému soudu, může protáhnout dobu rozhodnutí soudu na měsíce a v ojedinělých případech i na roky. Následně je možné uměle protahovat i rozvod, takže celé rozvodové řízení včetně úpravy poměrů dětí může trvat opravdu dlouho.

Na druhé straně, pokud rodiče – manželé dokáží udržet své emoce pod kontrolou a uvědomují si, že jejich rozchodem a následným rozvodem z nich nepřestávají být rodiče, může rozvod proběhnout velmi jednoduše a rychle.

Předchozí právní úprava jim umožnila, že k soudnímu jednání se stačilo dostavit pouze jednou při schválení dohody ohledně úpravy výchovy a výživy pro dobu po rozvodu, která musí chránit zájmy nezletilých dětí. Následně stačilo splnit podmínky pro tzv. dohodový rozvod podle § 24a odst. 1 písm. a), b) zákona o rodině (*Zákon o rodině a předpisy souvisící*, 1998, s. 42). Takže pokud se rodiče – manželé dokázali rozumně domluvit ohledně všech aspektů svého rozvodu, proběhl rozvod rychle a „bezbolestněji“.

Z nových pravidel pro dohodový rozvod je patrná snaha o zvýšení důrazu na institut manželství, společnost prostřednictvím zákonodárců tím svým občanům dává najevo, že manželství je důležité. Samotný vstup do něj by měl být důležitým a vážným krokem v životě každého občana, který nelze měnit podle libosti.

Samozřejmě je stále možné požádat o dohodový rozvod, ale již není možné, aby soud o rozvodu manželství rozhodl jen na základě přiložených listin. I když manželé – rodiče uzavřeli dohodu ohledně nezletilých dětí a dohodu o vypořádání svých majetkových poměrů, bydlení a případně výživného pro dobu po rozvodu, jsou předvoláni k soudu k nařízenému jednání. Tento postup vyplývá ze zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, který upravuje procesní postup v tzv. nesporných řízeních, mezi která patří jak úprava poměrů nezletilých dětí, tak rozvod manželství.

„§ 389 Průběh řízení

(1) K projednání věci soud nařídí jednání, na kterém vyslechne účastníky. Od výsledku účastníků lze upustit, pokud by jeho provedení bylo spojeno s velkými obtížemi.

(2) Při jednání vede soud manžele k odstranění příčin rozvratu a usiluje o jejich usmíření.“
(zákon č. 292/2013 Sb.)

„§ 757

(1) Připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud

a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí,

b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil,

c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.

(2) Dohody uvedené v odstavci 1 písm. c) vyžadují písemnou formu a podpisy musí být úředně ověřeny.“ (zákon č. 89/2012 Sb.)

Takže i v případě, že soud postupuje v řízení o rozvod manželství podle § 757 nového občanského zákoníku a nezjišťuje příčiny rozvratu manželství má dle § 389 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních povinnost usilovat o odstranění příčin rozvratu a usmíření manželů. Tuto povinnost splní tím, že manžele předvolá a nechá je potvrdit jejich tvrzení ohledně rozvratu manželství a záměru dosáhnout rozvodu.

Pravidla ohledně úpravy poměrů nezletilých dětí jsou pro všechny rodiče stejná. S tím rozdílem, že u rodičů, jejichž děti se narodily mimo manželství, po pravomocném rozhodnutí ohledně úpravy poměrů již nenásleduje řízení o rozvod.

Pokud jde o možnosti úpravy poměrů, byť v současné době je nejčastější svěření dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů, nejčastěji matky, méně často otce, je možné svěřit dítě do společné nebo střídavé péče rodičů. Jednotlivé typy úpravy poměrů jsou vymezeny v novém občanském zákoníku.

Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče, je-li to v zájmu dítěte, se v praxi, hovoříme-li o úpravě poměrů pro dobu po rozvodu manželství rodičů či rozchodu partnerů v nesezdaném soužití, objevuje výjimečně. Pokud nastane situace, že ani jeden rodič není schopen o dítě pečovat, svěřuje se dítě nejčastěji do péče některého z prarodičů, případně blízkých příbuzných.

1.3 Mediace

Novým pojmem, se kterým je možné se od roku 2012 setkat v souvislosti s úpravou poměrů nezletilých dětí, je mediace. Nejde přímo o nový právní pojem, ale jako možnost,

kteřá je zakotvena v právním systému, pokud jde o věci občanskoprávní, rodinné, pracovní, obchodní i správní, se objevuje nově. V rámci trestních věcí byla mediace upravena již dříve, a to zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.

Co vlastně mediace je, v nejširší pohledu je to snaha hledat a nacházet řešení sporů, konfliktů. Slovo pochází z latiny – medius (střední, prostřední), mediare (být uprostřed). Což samo o sobě vyjadřuje, že jde o snahu najít rovnováhu mezi dvěma stranami konfliktu a zároveň nestrannost, když vzdálenost je na obě strany stejná. Mediátor je tedy prostředníkem mezi stranami sporu.

Pokud pohled na mediaci „zúžíme“ na problematiku mezilidských vztahů, jde o řešení konfliktu prostřednictvím komunikace. Neboť mezilidské vztahy komunikací vznikají a jsou vzájemnou komunikací jedinců určovány.

„Mediace je metoda řešení konfliktu komunikací, při níž neutrální kvalifikovaná osoba pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemném dorozumívání, jehož cílem je dosažení jejich spokojenosti s procesem a výsledkem řešení konfliktu.“ (Holá, 2003, s. 52)

Možnosti mediace v občanskoprávních věcech byla i před přijetím zákona o mediaci, ale nešlo o nástroj, který by byl součástí právního řádu. K přijetí nové právní úpravy mediace v netrestních věcech přispěla i směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2008/52/ES ze dne 21. 5. 2008, která byla závazná pro členské státy. Směrnice se týkala úpravy mediace v tzv. přeshraničních případech, ale přijatý zákon o mediaci se vztahuje na územní celé České republiky a je součástí jejího právního řádu.

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci, který nabyl účinnosti k 1. 9. 2012, tak představuje jeden z alternativních způsobů řešení sporů. V ustanovení § 2 je kromě jiného přímo definován pojem mediace i pojem rodinná mediace.

„§ 2 Základní pojmy

Pro účely tohoto zákona se rozumí

- a) mediací postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými (dále jen ‚strana konfliktu‘) tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody,
- b) rodinnou mediací mediace, která se zaměřuje na řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů, ...“ (zákon č. 202/2012 Sb.)

Mediace se tak stala součástí právního systému a představuje pro soudce jednu z možností, jak působit na účastníky řízení a vést je ke smírnému řešení sporů. V případě, že rodiče nejsou schopni se domluvit ohledně úpravy poměrů dětí, může soud nově přímo nařídít účastníkům mediační řízení, tedy první setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin.

„§ 474 Úkoly soudu při péči o nezletilé

- (1) Za účelem ochrany zájmu dítěte soud vede rodiče k nalezení smírného řešení. Soud může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídít setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie.“ (zákon č. 292/2013 Sb.)

„§ 100 Průběh řízení

- (2) Je-li to účelné a vhodné, může předseda senátu účastníkům řízení nařídít první setkání se zapsaným mediátorem (dále jen ‚mediátor‘) v rozsahu 3 hodin a přerušit řízení, nejdéle však na dobu 3 měsíců. Pokud se účastníci bez zbytečného odkladu nedohodnou na osobě mediátora, vybere jej ze seznamu vedeného ministerstvem předseda senátu. Po uplynutí 3 měsíců soud v řízení pokračuje. První setkání nelze nařídít po dobu platnosti předběžného opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí.“ (zákon č. 99/1963 Sb.)

Mediátor jako třetí nezúčastněná strana sporu na neutrální půdě má za úkol pomoci najít uspokojivé řešení dané situace. V průběhu mediace navrhuje možná řešení s ohledem na konkrétní situaci a podmínky v rodině účastníků.

„Rodinná mediace se zabývá řešením konfliktů vzniklých ve vzájemném soužití členů rodiny (rodičů, dětí, prarodičů atd.). Rozvodová mediace je metodou řešení konfliktů v rámci rozvodového řízení manželů. Specifickým rysem rozvodové mediace je dvojitý pohled na rozvod manželství:

1. pohled sociálně-psychologický, kdy rozvod je vyústěním dlouhodobého konfliktního vztahu dvou partnerů;
2. pohled právní, kdy rozvod manželství je právním institutem. Jeho naplnění předpokládá splnění právních norem. Zákon hraje v rozvodovém řízení významnou roli, kdy také rodinná mediace jej musí respektovat a vycházet z něj.“ (Westphalová a Holá, 2013, s. 620)

Právě v rodinném právu, které se týká mezilidských vztahů mezi blízkými osobami, je nalezení společného řešení velmi důležité, protože spokojenost s řešením přímo ovlivňuje vztahy účastníků do budoucna.

1.4 Dílčí závěr

Rodina je základem, díky kterému společnost funguje a rozvíjí se. Na druhou stranu současný vývoj ve společnosti rodinu negativně ovlivňuje a způsobuje její nestabilitu. V minulosti vznikala rodina narozením dětí po uzavření manželství, v současnosti zhruba jedna třetina rodin vzniká mimo manželství na základě družského soužití.

Rodina se pod vlivem společnosti proměňuje a dochází k ovlivňování a oslabování jejích funkcí. Pro emocionální funkci rodiny jsou důležité společné zážitky a společně strávený čas, který pomáhá rozvíjet a upevňovat vzájemné citové vazby v rodině. Ovšem např. značné pracovní vytížení rodičů způsobuje, že jednotliví členové rodiny (rodiče a děti)

společně tráví málo času a v průběhu pracovního týdne se jen potkávají, což následně vede k dezintegraci. (Kraus, 2008, s. 84)

Domnívám se, že právě oslabování emocionální funkce rodiny a její soudržnosti vede k tomu, že se manželé či partneři při řešení problémů častěji rozhodnou pro krajní řešení, kterým je rozvod nebo rozchod. Dalším krokem je pak právní úprava poměrů účastníků – jak dětí, tak rodičů, pokud uzavřeli manželství.

Společnost prostřednictvím zákona jasně stanovila pravidla, podle kterých je třeba postupovat. Definovala práva a povinnosti zúčastněných, která je třeba dodržet, i možnosti, které mají.

2 FORMY SVĚŘENÍ DĚTÍ DO PÉČE

Nový občanský zákoník v ustanovení § 907 vymezuje čtyři možnosti úpravy poměrů nezletilých dětí:

- svěření dítěte do péče jednoho z rodičů,
- svěření dítěte do střídavé péče rodičů,
- svěření dítěte do společné péče rodičů,
- případně může soud svěřit dítě do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte.

Čtvrtá možnost není příliš častá, většinou se objevuje v případech, kdy oba rodiče selžou, nemohou se o dítě starat ze zdravotních důvodů nebo zemřou. V těchto situacích dochází velmi často k tomu, že jsou děti svěřeny do péče osoby či osob patřících do rozšířené rodiny, např. prarodiče, teta, strýc, někdy i vzdálenějších příbuzných.

Pokud není možnost svěřit děti do péče příbuzných, může dojít k jejich svěření do pěstounské péče, příp. i ústavní péče.

Součástí rozhodnutí o úpravě poměrů je také rozhodnutí o výživném, které je stanovováno s ohledem na schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče a odůvodněné potřeby dítěte (dětí) s tím, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Výživné neslouží pouze k zajištění základních potřeb (jídlo, oblečení), k zajištění studia, přípravy na budoucí povolání, ale také ke kulturnímu a sportovnímu vyžití dítěte.

2.1 Svěření do péče jednoho z rodičů

Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů znamená, že dítě s tímto rodičem zůstává ve společné domácnosti. Tento rodič zajišťuje veškeré potřeby dítěte a osobně o něj pečuje. Druhému rodiči je stanoveno výživné, kterým je povinen přispívat na výživu dítěte. Pokud se rodiče jsou schopni dohodnout ohledně styku, který nepodléhá schválení soudu,

je na nich, jakým způsobem bude styk probíhat. Pokud se na styku nejsou schopni dohodnout, rozhodne o něm soud.

V případě péče jednoho z rodičů probíhá nejčastěji styk s druhým rodičem každý druhý víkend v měsíci, jeden měsíc o letních prázdninách a poměrnou část jarních či vánočních prázdnin. Pokud jsou rodiče schopni se o styku domluvit, většinou probíhá styk také během týdne a dle potřeb dítěte.

2.2 Svěření do společné péče

Při svěření dítěte do společné péče je podmínkou, aby rodiče se svěřením do společné péče souhlasili.

„§ 907

Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.“ (zákon č. 89/2012 Sb.)

Společná péče se nejvíce přibližuje péči, kterou by dítě mělo, pokud by nedošlo k rozvodu či rozchodu jeho rodičů. Rodiče žijí s dítětem ve společné domácnosti a vychovávají ho, jsou schopni se dohodnout na způsobu zajištění a financování jeho potřeb a zajištění chodu domácnosti. Proto není nutné v tomto případě stanovovat výživné některému z rodičů, protože se na výživě v celé její šíři jsou schopni domluvit.

Tato situace často nastává tehdy, kdy rodiče už nechtějí být partnery, ale jsou schopni v maximální míře spolupracovat jako rodiče v rámci jedné domácnosti.

2.3 Svěření do střídavé péče

Svěření do střídavé péče znamená, že se rodiče v zajištění výchovy a potřeb dítěte ve stanoveném intervalu střídají. Interval bývá nejčastěji týden či 14 dní, ale může jít i o měsíc či střídání jednoho týdne u jednoho rodiče a dvou týdnů u druhého rodiče. Předpokladem pro nařízení střídavé výchovy je, že rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat, mají možnosti a podmínky se o dítě postarat (bytové podmínky). Dítě tak často chodí do jedné školy (byť ani to není pravidlem) či navštěvuje jednoho dětského lékaře. Ve většině případů při nařízení střídavé výchovy rodiče bydlí ve stejném městě či blízké vsi. Neméně důležité je, aby byli schopni vzájemné komunikace mezi sebou, pokud jde o dítě a jeho potřeby i pokud jde o výchovné působení.

Při rozhodnutí o střídavé péči se také rozhoduje o výživném. Podle možností a majetkových poměrů rodičů bývá stanoveno oběma na dobu, kdy je dítě v péči druhého rodiče. Pokud je životní úroveň rodičů výrazně rozdílná, může být výživné stanoveno jen jednomu z nich.

2.4 Dílčí závěr

V současné době se ve společnosti často hovoří o střídavé péči, která je jednou z forem úpravy poměrů dětí. Rodiče ale mnohdy netuší, co všechno se za tímto pojmem skrývá a jak složitá může být vzájemná spolupráce. V praxi jsou známy případy, kdy jeden z rodičů používá střídavou péči jako nátlak na druhého rodiče. Zvláště otcové poukazují na to, že rozhodnutím soudu o svěření dětí do péče matky ztrácí možnost vychovávat své děti. V soudní praxi je možné se setkat s tím, že střídavá péče je často nařizována i tam, kde mezi rodiči není příliš mnoho prostoru k domluvě. Soudy rozhodnutí odůvodňují tím, že každý rodič má právo a povinnost podílet se na výchově, stejně jako dítě má právo být vychováváno oběma rodiči. Tento trend je dále posilován také nálezy Ústavního soudu (jedním z posledních je např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13). Mezi těmito právy se často ztrácí právo dítěte na zdravý duševní a fyzický vývoj, na klidné a šťastné dětství.

Dále je možné se setkat i s možností, že soud nařídí střídavou výchovu i přes nesouhlas jednoho z rodičů nebo ne vždy vstřícný vztah dítěte k jednomu z rodičů. Podle mého názoru tento postup není správný, zájem dítěte by měl být prvořadý pro rodiče i stát. Z dítěte by měl vyrůst zdravý jedinec, který bude schopen se plnohodnotně zapojit do společnosti.

3 SOCIÁLNÍ ASPEKTY TYPŮ ÚPRAV POMĚRŮ

V první řadě je nutné si uvědomit, že pro zdravý vývoj a rozvoj dítěte je nejdělejší prostředím fungující a milující rodina. Rozhodnutí o úpravě poměrů dítěte je důsledkem rozpadu této rodiny, která již nefunguje. V situaci, kdy rodiče již nejsou schopni či ochotni žít spolu jako manželé či partneři, by neměli zapomínat, že zůstávají rodiči.

Rozhodnutí o úpravě poměrů dítěte je pak snahou společnosti zajistit v takové situaci alespoň právní jistotu všech, kterých se rozpad rodiny týká (rodičů, dětí, ale často také prarodičů). Každý ze zákonem upravených typů úpravy poměrů je jen náhražkou za fungující rodinu, ale v případě, že funguje správně, mohou být dopady na vývoj dítěte i ostatní členy rodiny minimalizovány. Ve všech případech je nejdůležitějším faktorem schopnost rodičů zůstat rodiči a upřednostnit zájem dítěte či dětí nad traumaty, které jim způsobil rozpad jejich partnerského vztahu. Dítě by se nemělo stát štítem nebo zbraní v boji svých rodičů mezi sebou, i když se to bohužel někdy stává.

3.1 Péče jednoho z rodičů

V případě svěření dítěte do péče jednoho z rodičů, žije dítě trvale v domácnosti s tímto rodičem, tvoří tak neúplnou rodinu. Tento rodič je zodpovědný za zajištění základních potřeb dítěte, přebírá většinu rodičovských povinností a starost o fungování rodiny. Druhého rodiče dítě navštěvuje v pravidelných intervalech a tento rodič je povinen hradit pravidelné výživné v částce stanovené soudem.

Po ekonomické stránce se neúplná rodina stává závislou pouze na příjmu jednoho z rodičů, i přes institut výživného pro dítě se ve většině případů ekonomická situace rodiny zhorší vzhledem k době, kdy do rodiny plynuly dva příjmy. Souvisí to také s tím, že většinou je dítě svěřeno do péče matky, a i přes deklarovanou rovnoprávnost mužů a žen, jsou platy žen až o 30 % nižší než platy mužů na stejných pracovních pozicích. Záleží na povinném rodiči, jestli je schopen a ochoten přispívat dítěti i nad rámec stanoveného výživného např. na mimořádné výdaje spojené se školou (lyžařský kurz, zahraniční výlety), kroužky, letními tábory nebo sportovní činnosti dítěte.

Rodičovství je samo o sobě velmi náročnou disciplínou i za situace, kdy se na ní v úplně fungující rodině podílí oba rodiče společně. V případě výhradní péče se druhý rodič (častěji otec) stává rodičem pro zábavu, tzv. „víkendovým tátou“, který chce dobu trávenou s dítětem prožít příjemně. Rodičovská výchova tak ve velké míře zůstává na rodiči (většinou matce), se kterým dítě žije svůj „obyčejný každodenní život“.

Široký styk dítěte s rodičem, kterému nebylo svěřeno do péče, je velmi důležitý, protože ve většině případů má dítě citový vztah k oběma rodičům stejný. A situace, kdy druhý rodič z jeho každodenního života mizí, je pro něj traumatizující. Dítě by mělo vědět a cítit, že oba rodiče ho mají rádi. Mělo by být ujistěno, že není jeho vinou, že se rodiče rozcházejí.

Nejlepší variantou je, když se rodiče na širokém styku jsou schopni domluvit a není nutný zásah soudu a jeho meritorní rozhodnutí, které přesně vymezuje datum, čas a místo, kdy má být dítě předáno rodiči a kdy má být vráceno zpět. Je pravdou, že takto upravený styk je možné vymáhat soudně prostřednictvím soudních vykonavatelů či policie, na druhou stranu dochází k dalšímu traumatizování dítěte, které si sebou nese celý život.

Pokud jsou rodiče schopni se na širokém styku domluvit, může se paradoxně stát, že druhý rodič, kterým je většinou otec, najednou s dětmi tráví více času než v době, kdy žili společně. Vedle intenzivnějšího trávení společného času na výletech to může být i častější vyzvedávání dětí ze školy nebo kroužků. Při schopnosti rodičů se operativně domluvit o změnách ve styku například při onemocnění dítěte nebo samotného rodiče, případně nenadálé možnosti vzít dítě na zajímavý výlet nebo na oslavu narozenin v rodině jednoho z rodičů i mimo pravidelně domluvený styk, vniká téměř ideální situace, kdy dítě je nadále nedílnou součástí života obou rodičů, rodič, který dítě nemá v péči, neztrácí vliv na jeho výchovu.

3.2 Společná péče

Společná péče rodičů může být nařízena v případech, že oba rodiče s touto formou péče souhlasí. Rodiče přestávají být partnery a mají každý svůj soukromý život, ale zůstávají rodiči. Předpokladem je, že jsou schopni spolu velmi dobře komunikovat, domluvit se na výchově dětí, financování všech jejich potřeb i domácnosti, protože většinou zůstávají žít v jenom domě či bytě. Nemusí jít přímo o společnou domácnost, ale musí se domluvit na způsobu financování jejího chodu (např. nájemné, elektřina, nákup potravin nebo pracích prostředků) a způsobu zajištění vaření, praní nebo úklidu.

V případě společné péče se pro děti téměř nic nemění, rodiče se o ně starají stejně jako dopsud. Není nutné stanovovat výživné ani styk. Rozdíl může být v trávení volného času, kdy jej děti mohou trávit s každým z rodičů zvlášť.

Problémy mohou nastat v okamžiku, kdy si rodiče naleznou nové partnery, se kterými chtějí založit nové rodiny. Pak se stává tato forma péče téměř nemožnou, neboť zkoordinovat a sladit chod v podstatě tří rodin je v podstatě nemožné. A to nejen finančně, ale především emočně a citově.

Společnou výchovu volí často rodiče menších dětí, protože zajištění jejich potřeb bývá časově náročné.

3.3 Střídavá péče

Střídavá péče rodičů může být nařízena na návrh jednoho z rodičů i bez souhlasu druhého rodiče, pokud soud uzná, že oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat, mají proto předpoklady osobní i materiální. Vzhledem k tomu, že oba rodiče mají právo vychovávat své děti a děti mají právo na péči svých rodičů.

V případě rozchodu či rozvodu se střídavá péče jeví jako druhý nejlepší způsob (po společné péči) jak zajistit, aby dítě neztratilo kontakt ani s jedním rodičem a mohlo

s oběma prožívat „každodenní“ problémy. Oba rodiče se mohou aktivně a přímo podílet na výchově dítěte.

Dítě v daných intervalech bydlí střídavě u matky a otce. Interval střídání je většinou týden, ale může být i čtrnáct dní či měsíc. V případě střídavé výchovy je soudem stanovováno také výživné pro oba rodiče na dobu, kdy dítě není v jejich péči. Může se stát, že jednomu z rodičů není výživné stanoveno, ale nestává se to často. Důvodem bývá velký rozdíl v životních úrovních obou rodičů. Vzhledem k tomu, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů, je snahou soudu, aby ji měl u obou rodičů srovnatelnou.

V případě mimořádných výdajů spojených se školou a dalšími mimoškolními aktivitami dítěte je i zde důležitá dohoda mezi rodiči, jak se na nich budou finančně podílet.

Rodiče by neměli bydlet daleko od sebe, aby dítě mohlo chodit do stejné školy, navštěvovat stejného lékaře, mít zachován okruh kamarádů apod. V současné době blízkost bydliště ani navštěvování jedné školy nejsou podmínkami pro nařízení střídavé výchovy. Začíná být směrodatné právo rodiče vychovávat své děti, právo dětí být vychovány svými rodiči a tím, že oba rodiče jsou schopni plnit své rodičovské povinnosti.

Střídavá výchova klade vysoké nároky na schopnost a ochotu rodičů komunikovat spolu. Rodiče by měli mít podobný názor na výchovu dítěte a stanovit mu shodná základní pravidla. Musí být schopni si navzájem předávat informace týkající se dítěte. Pokud dítě v průběhu jednoho týdne onemocní a další týden má jít na kontrolu, musí se o tom rodiče navzájem informovat, aby se druhý rodič dostavil k lékaři. Měli by být schopni se domluvit na společném postupu, když má dítě např. problémy ve škole.

Myslím si, že nařizování střídavé výchovy bez souhlasu jednoho z rodičů může ve výsledku napáchat na dětech víc škody než užítku. Návrh na střídavou výchovu často využívají především otcové jako nátlak a zbraň proti matkám. A matky naopak tento typ péče dopředu zavrhnou s tím, že dítě má mít jeden domov.

„Podle současné právní úpravy není pro zmíněnou péči nezbytný souhlas obou rodičů. Tato ‚benevolence‘ zní sladce bojovným otcům. Psychologicky je velmi sporná. Rozpaky z ní vyjádřili i významní právní teoretikové i někteří soudci. Mezi ‚podřízením se‘ rozsudku a ‚ztotožněním se s rozsudkem‘ je ohromný rozdíl. Naplňování většiny rozsudků lze kontrolovat. ‚Studená válka‘ s rozsudkem je kontrolovatelná jen stěží. Postoj ‚čím hůř, tím líp‘ nemusí být zdaleka vyslovený, ba ani vědomý. Na jeho drtivém dopadu na dítě to nic nezmění.“ (Novák, 2013, s. 22-23)

3.4 Dílčí závěr

Nejčastějším typem úpravy poměrů je výhradní péče jednoho rodičů, a to matky. Ve společnosti se v posledních letech objevuje sílicí tlak, aby byl soudy více využíván institut střídavé péče nebo společné péče. Což v případě střídavé péče dokumentují i nálezy Ústavního soudu ve věcech péče o nezletilé, které o ní hovoří jako o první alternativě při rozhodování o úpravě poměrů. Obě možnosti stále naráží na neinformovanost a častou nechuť či neschopnost rodičů spolu dostatečně kvalitně komunikovat. Zastánci střídavé péče bývají mnohem častěji otcové než matky. Někdy se stává, že po opadnutí emocí, které rozvod i rozchod provází, je možné k některé z variant přistoupit.

Střídavá a společná péče kladou vysoké nároky na schopnost rodičů komunikovat mezi sebou. U společné péče, kdy se neurčuje výživné, je nutné domluvit se na financování výživy a všech aktivit, které dítě má, i na finančním zabezpečení společné domácnosti. U střídavé péči se rodiče musí navzájem dobře informovat o dítěti, ale i věcně a operativně řešit problémy, které vystanou v běžných situacích. Navíc musí dobře znát možnosti druhého z rodičů, pokud mají vystupovat jednotně.

Někdy se stává, že když mezi rodiči pomine emoční tlak, který vyvolával jejich vztah, co by životních partnerů, a pro oba je zájem jejich dítěte (dětí) prioritou, je společná nebo střídavá péče výhodnější. Podle mého názoru je nutné si uvědomit, že tyto formy péče nelze určovat plošně, vždy je nutné zvážit celkovou situaci v rodině i možnosti rodičů.

Pokud jde o střídavou péči, názory na ní se i mezi odborníky různí. Vedle názoru prospěšnosti a výhodnosti této péče pro dítě, existují názory, že tento způsob péče vyvolává v dětech pocit nejistoty.

Při shromažďování materiálů právě ke střídavé výchově jsem kromě publikací narazila na dvě webové stránky Střídavka a JedenDomov.cz. Na jedné je střídavá péče propagována a jsou vyjmenovávány její výhody pro dítě, rodiče i společnost, na druhé je kritizována a jsou uvedeny její nevýhody a negativní dopady na dítě. Obhajoby a příklady jsou na obou stranách velmi přesvědčivé. Dovedu si představit, že přečtení příspěvků může ovlivnit názory návštěvníků těchto stránek na danou problematiku.

Na stránkách „Střídavky“ se většinou objevují příspěvky od otců, kteří poukazují na nemožnost domoci se práva na výchovu svých dětí. Bohužel se zde objevuje jednostranný pohled hledající vinu na straně nespolupracujících matek a institucí (odborů sociální péče o dítě a soudů).

Jsem přesvědčena, že i když rodiče nejsou ochotni zůstat partnery či manžely a rozhodnou se pro kterýkoli typ úpravy poměrů, je zásadní, aby zůstali milujícími rodiči a vytvořili dítěti především láskyplné zázemí, které mu dá pocit jistoty a stability. Dítě by se nikdy nemělo dostávat do pozice, že by se muselo rozhodovat koho ze znesvářených rodičů má raději, nebo být necháno v přesvědčení, že rozvod či rozchod je jeho vinou.

„Místo jednoduché otázky, zda dětem škodí rozvod, bychom se zřejmě měli snažit posoudit, co jim celkově přináší a o co je připravuje změna charakteru rodiny. Je pravděpodobné, že nezáleží jen na přítomnosti či nepřítomnosti obou rodičů, ale též na náplni a stylu výchovy, kterou dítěti poskytují. Zdá se, že děti prospívají nejlépe, jsou-li milovány, jsou-li jejich rodiče zásadoví (ne však despotičtí) a citliví k jejich potřebám. Rozvod samozřejmě činí udržení tohoto stylu rodičovství obtížným, ale podobně neblaze působí na děti i rozhádaní rodiče, kteří zůstávají spolu.“ (Giddens, 1999, s.168)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 SOCIOLOGICKÝ VÝZKUM

V této části své diplomové práce jsem zpracovala, zanalyzovala a prezentovala údaje, které jsem získala z vybraného spisového materiálu opatrovnického oddělení Okresního soudu v Benešově.

4.1 Zpracovávání dat

Ve své diplomové práci jsem pracovala s údaji získanými ze spisů Okresního soudu v Benešově, konkrétně spisů opatrovnického oddělení. Pro období let 2005 až 2009 jsem pracovala s daty, které jsem získala při zpracovávání své bakalářské práce. Pro získání údajů za roky 2010, 2011 a 2012 jsem musela projít návrhy došlé v tomto období na opatrovnické oddělení, kterými byla zahájena řízení ve věci. I když jsem data získala nahlížením do elektronického rejstříku opatrovnického oddělení bez fyzického nahlížení do spisů, byla to časově náročná práce. Jen za období těchto tří let bylo na opatrovnickém oddělení podáno více jak tři tisíce podání, konkrétně 3 173 návrhů. V předchozím pětiletém období to bylo celkem 4 405 podání.

Z níže uvedené tabulky č. 1 je patrné, že největší nárůst podání byl v roce 2008, kdy překročil hranici jednoho tisíce a v následujících čtyřech letech pod ni již neklesl. Nejvíce podání bylo podáno v roce 2010 (1 105), a i v tomto roce proběhl nejvyšší počet úprav poměrů ve sledovaném období (251).

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Návrhů celkem	643	734	862	1 072	1 094	1 105	1 067	1 001
Návrhů úpravy poměrů celkem	164	203	196	219	224	251	212	216

Tab. 1. Porovnání návrhů celkem s návrhy úpravy poměrů

Prvním krokem při získávání údajů z vybraného spisového materiálu bylo zjištění počtu podaných návrhů na úpravu poměrů, ve kterých bylo o úpravě rozhodnuto. Do zpracovávaných dat jsem tedy nezahrnula návrhy, které byly skončeny procesním

rozhodnutím – byly zastaveny (např. pro zpětvzetí návrhu), byly odmítnuty nebo byly postoupeny místně příslušnému soudu.

Druhým krokem bylo, že jsem rozdělila návrhy na ty, ve kterých byly upraveny poměry nezletilých dětí narozených mimo manželství a narozených v manželství. U dětí narozených v manželství šlo o návrhy ohledně úpravy poměrů pro dobu po rozvodu manželství rodičů. Důvodem bylo, abych mohla následnou analýzou zjistit, zda se počty jednotlivých typů úprav poměrů nějak výrazně liší, pokud jde o úpravy poměrů dětí narozených mimo manželství a dětí narozených v manželství.

Dalším kritériem bylo, zda soud v dané věci schválil dohodu rodičů nebo ve věci rozhodl meritorně. Byť v mnoha případech meritorních rozhodnutí se rodiče i opatrovník po rozhodnutí soudu vzdali práva odvolání. Důvodem bylo zjistit, jaké typy úprav rodiče nejčastěji volí v rámci dohody a jaké nejčastěji volí soud.

Také jsem rozlišovala, o jakém typu úpravy poměrů bylo rozhodnuto – svěřením do péče jednoho z rodičů, svěřením do společné péče, svěřením do střídavé péče, svěřením do péče prarodičů, kdy jde o svěřením dítěte do péče jiné osoby než rodiče. V průběhu šetření jsem se setkala pouze s tím, že děti byly svěřeny do péče prarodičů. V případě svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů jsem rozlišila, zda šlo o matku nebo otce.

Dále jsem sledovala i to, v jakém věku nezletilých dětí došlo k úpravě poměrů. Rozhodla jsem se sledovat dvě věkové skupiny, a to dětí ve věku 0 až 10 let a dětí ve věku 11 až 18 let s tím, že vymezeného věku dosáhly v roce, kdy došlo k úpravě poměrů. Pokud bylo v rámci úpravy rozhodováno o poměrech dvou a více dětí, byl rozhodujícím věk nejmladšího z dětí.

Data získaná analýzou ze spisů týkajících se dětí narozených mimo manželství jsem sumarizovala do tabulky č. 2 a č. 3.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úprava poměrů celkem	38	54	75	61	69	84	62	62
Úprava poměrů dohodou	19	32	42	45	39	57	39	42
Úprava poměrů soudem	19	22	23	16	30	27	23	20

Tab. 2. Úprava poměrů dětí narozených mimo manželství

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úprava poměrů dětí dohodou - matka	19	31	40	41	38	55	36	36
Úprava poměrů dětí dohodou - otec	0	1	1	3	0	1	3	4
Úprava poměrů dětí dohodou - společná péče	0	0	0	0	0	0	0	1
Úprava poměrů dětí dohodou - střídavá péče	0	0	1	1	1	1	0	1
Úprava poměrů dětí dohodou - prarodiče	0	0	0	0	0	0	0	0
Úprava poměrů dětí soudem - matka	19	21	19	13	28	25	18	18
Úprava poměrů dětí soudem - otec	0	1	2	3	1	2	4	0
Úprava poměrů dětí soudem - společná péče	0	0	1	0	0	0	0	0
Úprava poměrů dětí soudem - střídavá péče	0	0	0	0	0	0	1	2
Úprava poměrů dětí soudem - prarodiče	0	0	1	0	1	0	0	0

Tab. 3. Rozdělení podle způsobu a typu úpravy poměrů u dětí narozených mimo manželství

Dalším okruhem analyzovaných údajů, které jsem sumarizovala do tabulky č. 4 a č. 5, byly údaje získané ze spisů, které se týkaly dětí narozených v manželství.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úprava poměrů celkem	126	149	131	158	155	167	150	154
Úprava poměrů dohodou	57	74	68	84	79	140	118	133
Úprava poměrů soudem	69	75	63	74	76	27	32	21

Tab. 4. Úprava poměrů dětí narozených v manželství

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úprava poměrů dětí dohodou - matka	57	70	60	75	70	114	98	105
Úprava poměrů dětí dohodou - otec	0	4	5	4	5	7	5	9
Úprava poměrů dětí dohodou - společná péče	0	0	1	2	1	7	6	5
Úprava poměrů dětí dohodou - střídavá péče	0	0	2	3	3	12	9	14
Úprava poměrů dětí dohodou - prarodiče	0	0	0	0	0	0	0	0
Úprava poměrů dětí soudem - matka	69	75	60	72	73	24	26	20
Úprava poměrů dětí soudem - otec	0	0	3	2	3	2	3	0
Úprava poměrů dětí soudem - společná péče	0	0	0	0	0	0	1	0
Úprava poměrů dětí soudem - střídavá péče	0	0	0	0	0	1	2	1
Úprava poměrů dětí soudem - prarodiče	0	0	0	0	0	0	0	0

Tab. 5. Rozdělení podle způsobu a typu úpravy poměrů u dětí narozených v manželství

V tabulce č. 6 a č. 7 jsem získaná data ohledně dětí narozených mimo manželství a dětí narozených v manželství sumarizovala dohromady.

Údaje z předchozích šesti tabulek jsem následně zpracovala do grafů, které jsem použila pro přehlednější nástin zjištěných skutečností.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úprava poměrů celkem	164	203	196	219	224	251	212	216
Úprava poměrů dohodou	76	106	110	129	118	197	157	175
Úprava poměrů soudem	88	97	86	90	106	54	55	41

Tab. 6. Úprava poměrů dětí celkem

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úprava poměrů dětí dohodou - matka	76	101	100	116	108	169	134	141
Úprava poměrů dětí dohodou - otec	0	5	6	7	5	8	8	13
Úprava poměrů dětí dohodou - společná péče	0	0	1	2	1	7	6	6
Úprava poměrů dětí dohodou - střídavá péče	0	0	3	4	4	13	9	15
Úprava poměrů dětí dohodou - prarodiče	0	0	0	0	0	0	0	0
Úprava poměrů dětí soudem - matka	88	96	79	85	101	49	44	38
Úprava poměrů dětí soudem - otec	0	1	5	5	4	4	7	0
Úprava poměrů dětí soudem - společná péče	0	0	1	0	0	0	1	0
Úprava poměrů dětí soudem - střídavá péče	0	0	0	0	0	1	3	3
Úprava poměrů dětí soudem - prarodiče	0	0	1	0	1	0	0	0

Tab. 7. Rozdělení podle způsobu a typu úpravy poměrů celkem

V poslední tabulce č. 8 jsem zpracovala údaje, které jsem získala při analýze spisů při sledování počtu úprav poměrů dětí narozených mimo manželství a narozených v manželství s ohledem na věk, který v roce rozhodnutí o úpravě poměrů dosáhly. Již jsem zmínila, že šlo o dvě věkové skupiny, a to děti ve věku 0 až 10 let a 11 až 18 let.

I údaje z této tabulky jsem následně zpracovala do grafu kvůli přehlednosti zjištěných údajů.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úprava poměrů dětí do 10 let – mimo manželství	36	50	59	59	68	75	59	59
Úprava poměrů dětí 11 – 18 let – mimo manželství	2	4	6	2	1	9	3	3
Úprava poměrů dětí do 10 let – rozvod	84	104	91	107	111	117	105	112
Úprava poměrů dětí 11 – 18 let – rozvod	42	45	40	51	44	50	45	42
Úprava poměrů dětí do 10 let – celkem	120	154	150	166	179	192	164	171
Úprava poměrů dětí 11 – 18 let – celkem	44	49	46	53	45	59	48	45
Úprava poměrů dětí celkem	164	203	196	219	224	251	212	216

Tab. 8. Úprava poměrů dětí podle věkových skupin

Stejně jako v bakalářské práci jsem se při pracování s údaji potýkala s časově velmi náročnou analýzou spisového materiálu. I když šlo o rozšíření zpracování dat „pouze“ o tři roky (2010 – 2012), představovalo to zhruba tři čtvrtiny objemu dat z předchozích pěti let (2005 – 2009).

Při zakomponování grafů do textu diplomové práce jsem musela zvolit dvě varianty velikosti grafů, abych zachovala jejich přehlednost a čitelnost s tím, že některé grafy jsem musela umístit do textu práce naležato. Na problém s velikostí jsem narazila také u tabulek, neboť jejich rozšíření o další tři sloupce mě přimělo i v jejich případě zvolit dvě varianty velikosti.

4.2 Zjištěné údaje

Údaje získané analýzou vybraných spisů opatrovnického oddělení za období let 2005 až 2012 jsem pro názornost zpracovala do grafické podoby, a to na základě dat sumarizovaných do tabulek.

Graf č. 1 ukazuje, jak se měnily počty sledovaných kategorií – celkový počet úprav poměrů, úprav poměrů dohodou úprav poměrů soudem, v průběhu sledovaného období.

Graf č. 2 přibližuje, jaký byl v jednotlivých sledovaných letech počet sledovaných kategorií.

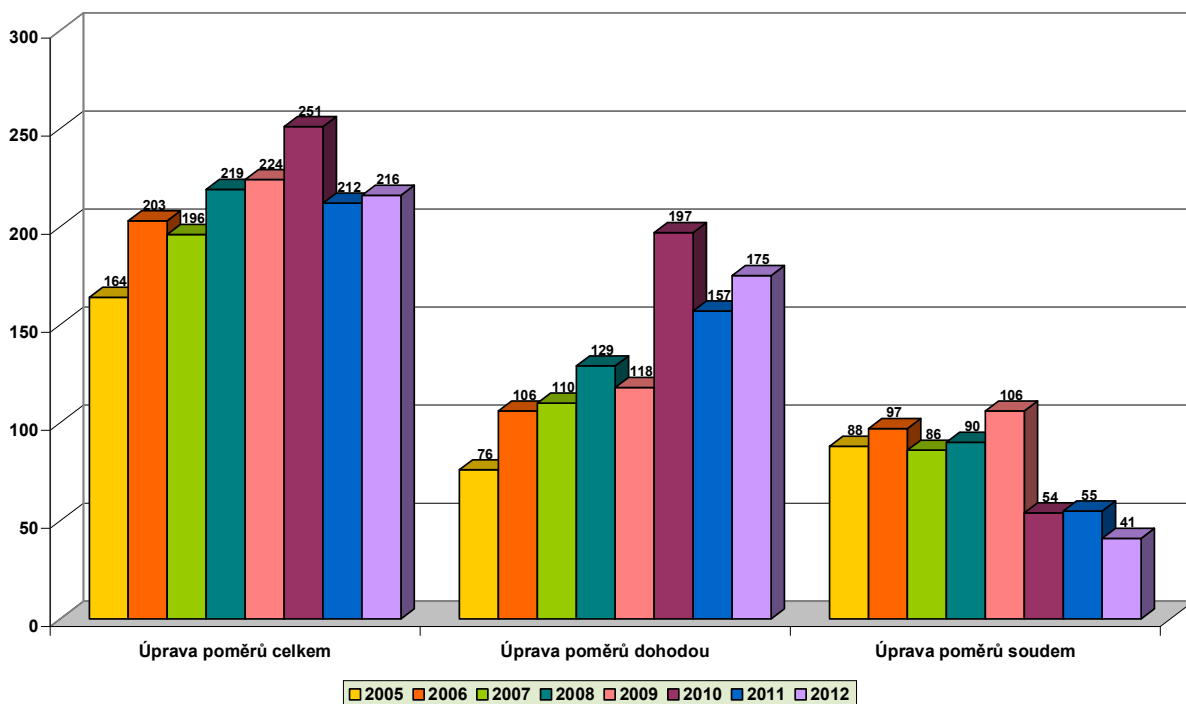
Z analýzy těchto dvou grafů je patrné, že do roku 2010 měl počet uskutečněných úprav poměrů stoupající charakter, který vyvrcholil rokem 2010, kdy dosáhl 251 uskutečněných úprav poměrů. V dalších dvou letech se počet snížil na úroveň let 2008 a 2009, tedy lehce nad hranici 200 rozhodnutí za rok.

Dále je z grafů patrné, že rodiče stále častěji využívali možnosti nechat si soudem schválit dohodu ohledně úpravy poměrů nezletilých dětí. V roce 2005 ještě lehce převažovala meritorní rozhodnutí ohledně úpravy poměrů. V letech 2006 až 2009 naopak převažovaly dohody rodičů schválené soudem. Razantně se tento poměr změnil rokem 2010, kdy bylo schválením dohody rodičů rozhodnuto o úpravě poměrů ve 197 případech proti 54 meritorním rozhodnutím soudu. Z celkového počtu 251 podaných a rozhodnutých návrhů na úpravu poměrů to představuje 78,5 % schválených dohod rodičů proti 21,5 % meritorních rozhodnutí. Tento trend i v následujících dvou letech trvá, když v roce 2011 šlo o 74 % ku 26 % a v roce 2012 je to dokonce 81 % ku 19 %. Znamená to, že v posledních třech sledovaných letech bylo meritorně rozhodováno o úpravě poměrů ve zhruba pětině podaných a rozhodnutých úprav poměrů.

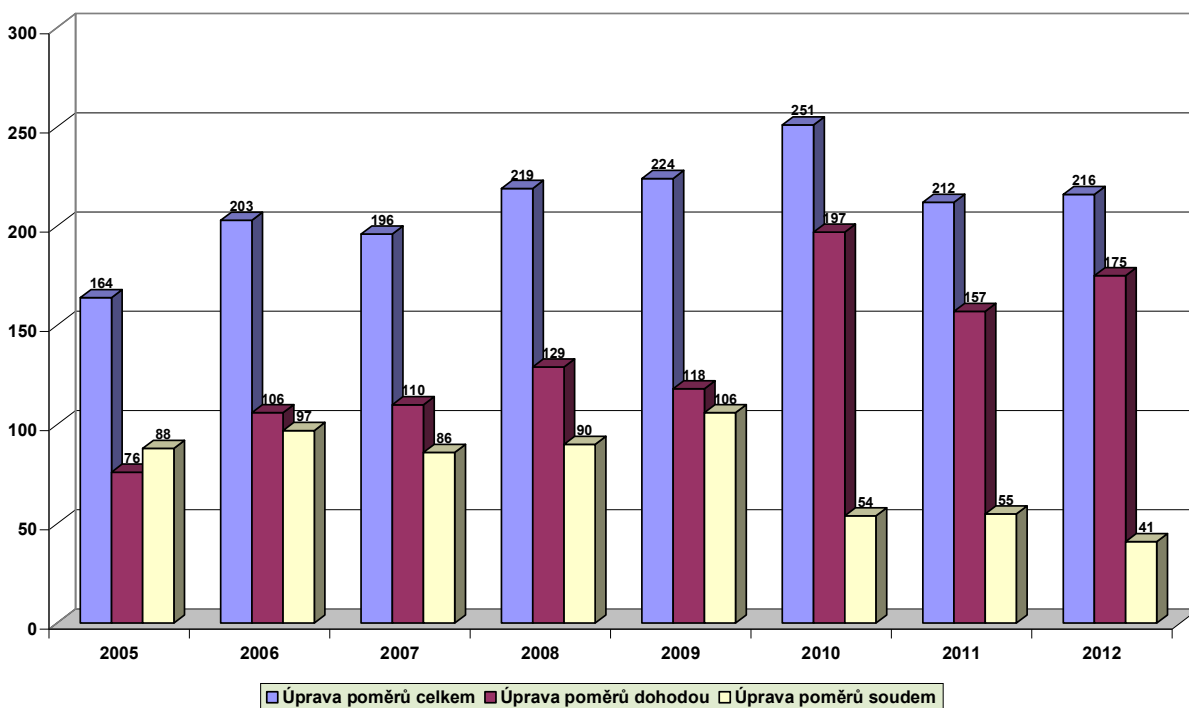
Navíc při analýze spisového materiálu došlo v řadě případů k tomu, že i přes to, že meritorně rozhodl o úpravě poměrů soud, se rodiče v závěru vzdali práva odvolání

a rozhodli se tak rozhodnutí soudu respektovat stejně, jako v případech, kdy se rodiče ohledně úpravy poměrů dohodli a požádali soud o schválení této dohody.

Graf č. 1

Graf č. 2

Graf č. 3 ukazuje počty úprav poměrů, v rámci kterých byly děti svěřeny do péče jednoho z rodičů s tím, že jsem rozlišila, zda šlo o matku nebo otce, dále byly svěřeny do střídané péče nebo společné péče. Vzhledem k tomu, že svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče jsem zaznamenala pouze ve dvou případech za celé sledované období, nezahrnula jsem tuto variantu do grafů, i když jsem tento typ úpravy zahrnula pro úplnost do tabulek.

V grafu č. 4 jsem zpracovala vývoj v jednotlivých letech sledovaného období vzhledem k typu úpravy poměrů.

Z obou grafů jednoznačně vyplývá, že v drtivé většině bylo v rámci úpravy poměrů nezletilých dětí rozhodnuto o jejich svěření do péče jednoho z rodičů, a to matky. V roce 2005 to bylo ve všech případech. V roce 2006 poprvé za sledované období bylo v rámci úpravy poměrů dítě v šesti případech svěřeno do péče otce. V roce 2007 se pak vedle svěření dítěte do péče jednoho z rodičů objevuje ve třech případech svěření do střídané péče a ve dvou případech svěření do společné péče.

Nejvyšší počet úprav poměrů, ve kterých bylo dítě svěřeno do péče otce, proběhlo v roce 2011, a to v 15 případech. To znamená, že o svěření dítěte do péče matky bylo v roce 2011 rozhodnuto ve 84 % případů, o svěření dítěte do péče otce ve 7 %, o svěření do střídané péče ve 6 % a o svěření do společné péče ve 3 %. Svěření do péče otce se v letech 2007 až 2012 pohybuje okolo počtu deseti rozhodnutí v roce.

Střídaná péče v roce 2010 překročila hranici deseti rozhodnutí za rok. Nejvyšší počet rozhodnutí o střídané péči proběhl v roce 2012, a to v 18 případech, což představuje 8 % rozhodnutí v daném roce.

Pokud jde o společnou péči, počet rozhodnutí o ní nepřekročil ve sledovaném období deset rozhodnutí za rok. Nejvíce těchto rozhodnutí, a to 7, bylo v roce 2010 a 2011, což v roce 2010 představuje 2,8 % a v roce 2011 3 % z celkového počtu rozhodnutí.

Z analýzy údajů vyplývá, že jednoznačně převažuje úprava poměrů nezletilých dětí svěřením do péče jednoho rodiče, a to matky. Při pohledu na grafy během sledovaného období sice došlo k určitému posunu, ale drtivá převaha tohoto typu úpravy poměrů je jednoznačná.

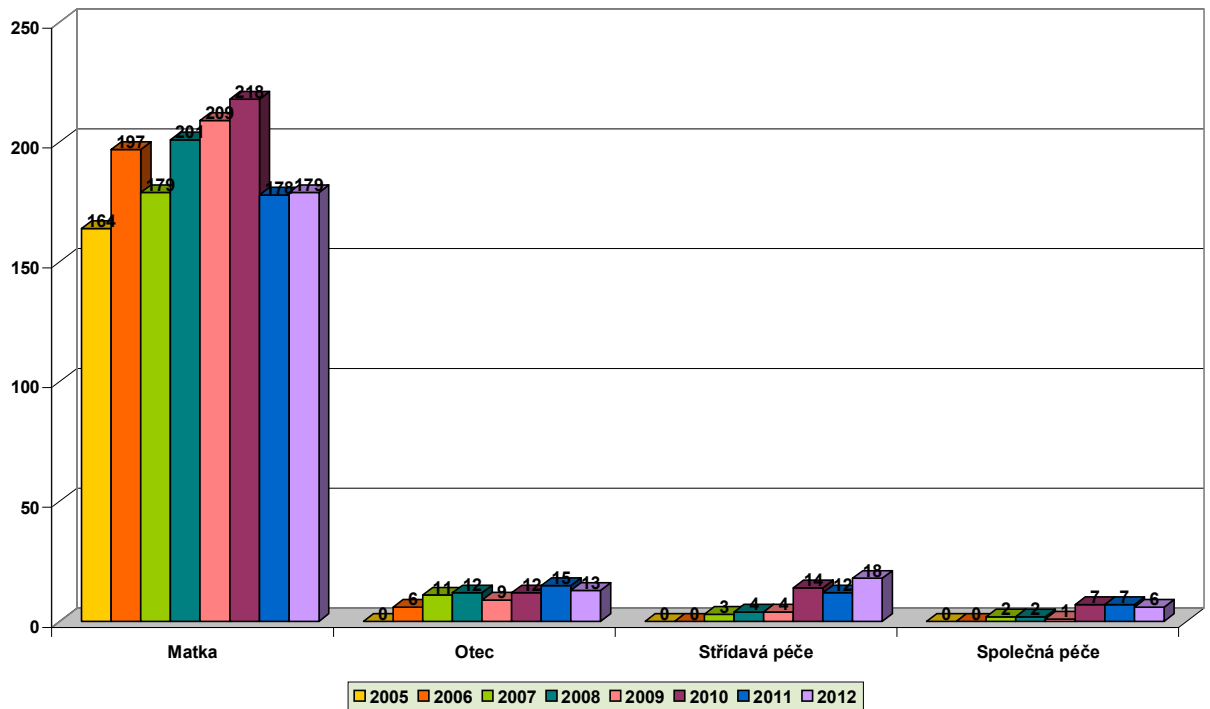
Pokud ji v jednotlivých letech vyjádříme procentuálně nedojde k tomu, aby klesla pod hranici 80 %. V roce 2005 to bylo v celých 100 %, v roce 2006 ve 97 %, v roce 2007 ve 91 %, v roce 2008 ve 91 %, v roce 2009 ve 90 %, v roce 2010 ve 87 %, v roce 2011 ve 84 % a v roce 2012 ve 83 %.

Na druhou stranu je zde patrný trend, kdy svěřování dětí při úpravě poměrů do péče matky není již předem dáno a není tak jednoznačné. I když z analýzy údajů vyplývá, že tento typ úpravy poměrů preferují i sami rodiče, pokud žádají soud o schválení dohody o úpravě poměrů.

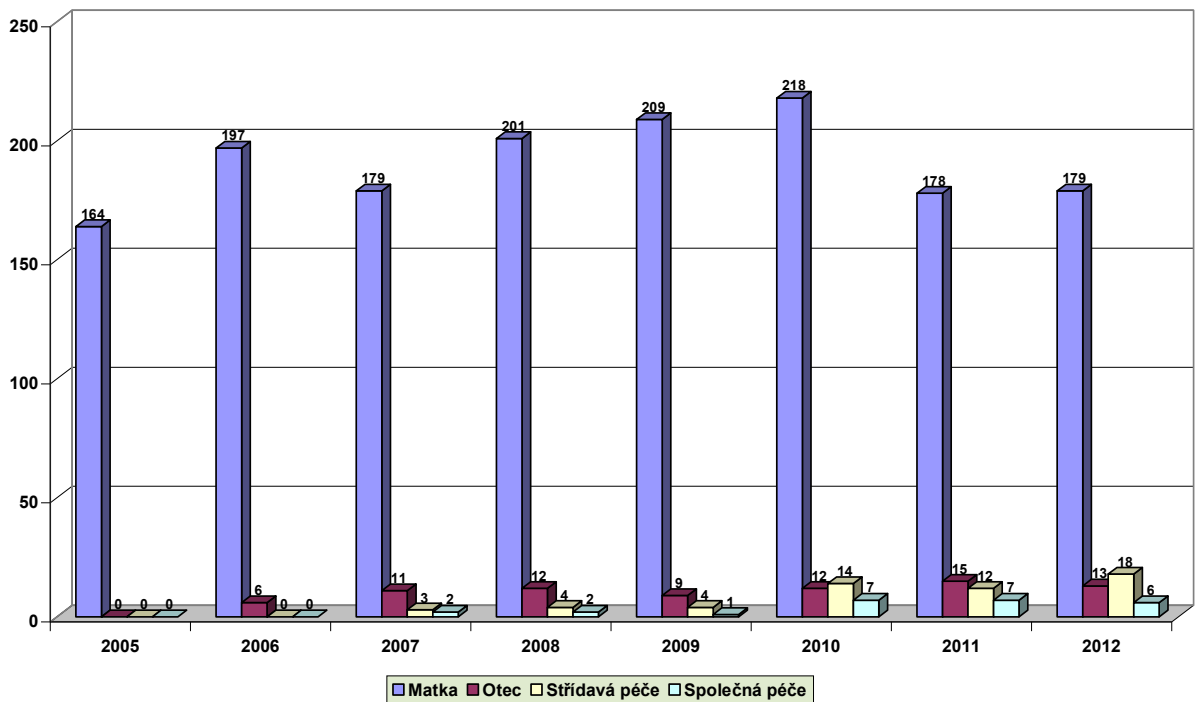
Například v roce 2012 proběhlo 175 úprav poměrů, kdy byla schválena dohoda o úpravě poměrů, z toho ve 141 případech šlo o svěřování dítěte do péče matky, ve 13 případech o svěřování dítěte do péče otce, ve 15 případech o střídavou výchovu a ve 6 případech o společnou výchovu. To znamená, že ve 81 % návrhů rodiče sami žádali o svěřování dítěte do péče matky, ve 7 % do péče otce, ve 9 % do střídavé výchovy a ve 3 % do společné výchovy.

V případě 41 návrhů o úpravě poměrů, ve kterých rozhodoval soud meritorně v roce 2012, bylo ve 38 případech rozhodnuto o svěřování dítěte do péče matky a 3 případech do střídavé výchovy. Při procentuálním vyjádření bylo ve 93 % svěřeno dítě do péče matky a ve 7 % bylo dítě svěřeno do střídavé výchovy. Pestřejší je v tomto rok 2011, pokud jde o rozhodnutí soudu o úpravě poměrů, kdy z 55 případů byly děti ve 44 případech svěřeny do péče matky, ve 7 případech do péče otce, ve 3 případech do střídavé péče a ve 1 případě do společné péče. Vyjádřeno v procentech – ve 80 % byly děti svěřeny do péče matky, ve 13 % do péče otce, ve 5 % do střídavé péče a ve 2 % do společné péče.

Graf č. 3

Graf č. 4

Graf č. 5 zachycuje a porovnává počet úprav poměrů v jednotlivých letech s ohledem na věk dítěte. Jak už jsem se zmínila v předchozí části práce, sledovala jsem i věk dětí, a to ve dvou skupinách ve věku od 0 do 10 let a ve věku od 11 do 18 let. Rozhodující bylo, aby dítě v roce, kdy došlo k úpravě poměrů dosáhlo daného věku, např. při podání návrhu v roce 2005 šlo o děti narozené v roce 1995 až 2005, pokud jde o první skupinu, a děti narozené v roce 1994 až 1987, pokud jde o druhou skupinu, dále při podání návrhu v roce 2006 šlo o děti narozené v roce 1996 až 2006 a děti narozené v roce 1995 až 1988 atd. Pokud se podaný návrh na úpravu poměrů týkal více dětí, byl pro rozdělení do skupin rozhodující věk nejmladšího dítěte. Dalším kritériem, které jsem sledovala, bylo, zda se dítě narodilo mimo manželství nebo v manželství.

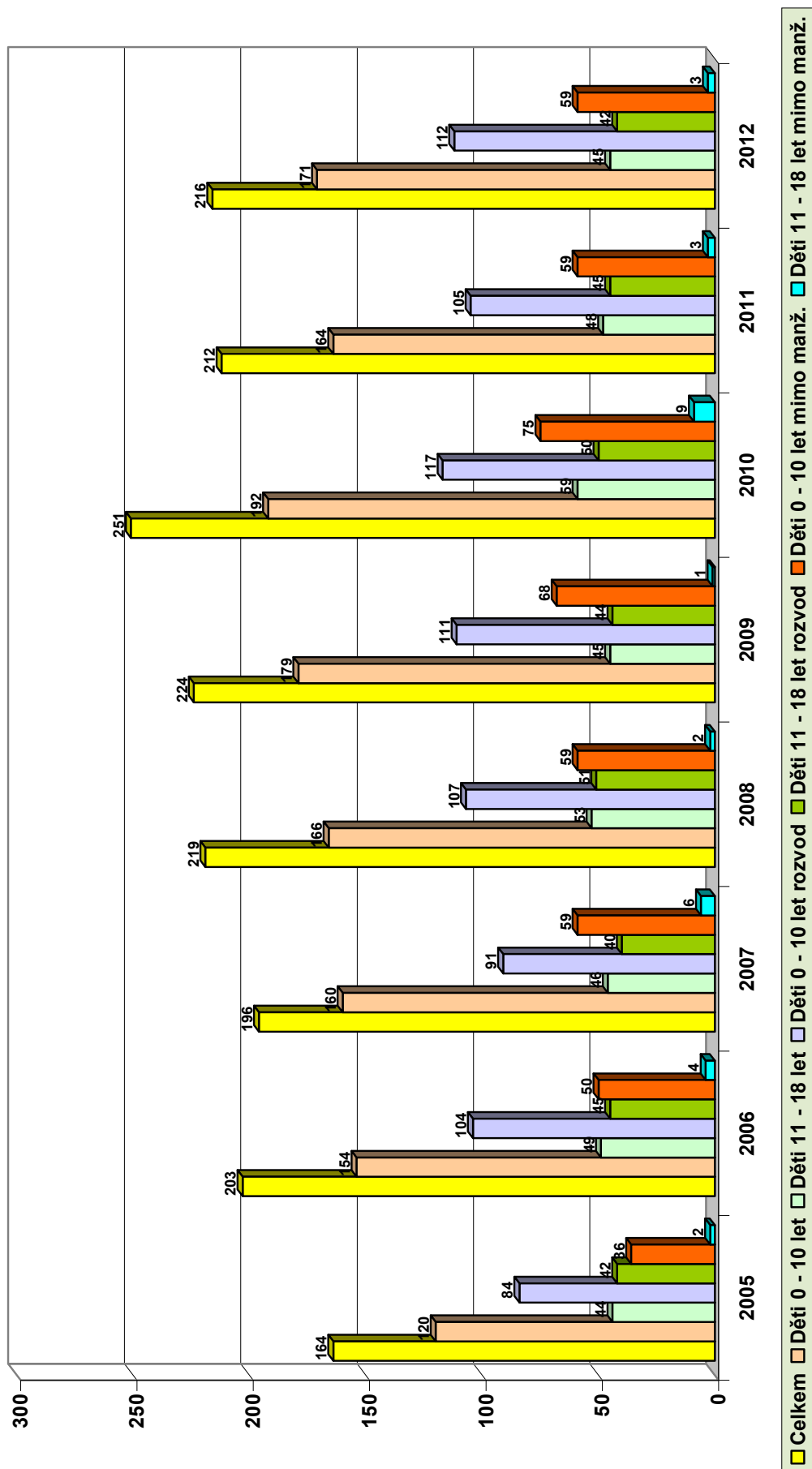
Graf č. 6 sleduje, jak se u jednotlivých kategorií měnil počet úprav poměrů ve sledovaném období.

Z grafů vyplývá, že nejvíce úprav poměrů z celkového počtu proběhlo u dětí ve věkové skupině do 10 let. V roce 2005 to bylo 120 věcí z celkového počtu 164, což je 73 %. Pokud si procentuálně vyjádříme poměr v dalších letech – v roce 2006 šlo o 76 %, v roce 2007 o 77 %, v roce 2008 o 76 %, v roce 2009 o 80 %, v roce 2010 o 76 %, v roce 2011 o 77 % a v roce 2012 o 79 % – zjistíme, že za celou dobu nedošlo k poklesu pod 76 %. Z toho vyplývá, že více jak dvě třetiny rozhodnutí o úpravě poměrů se týká dětí do 10 let a pouze necelá jedna třetina rozhodnutí dětí ve věku od 11 do 18 let.

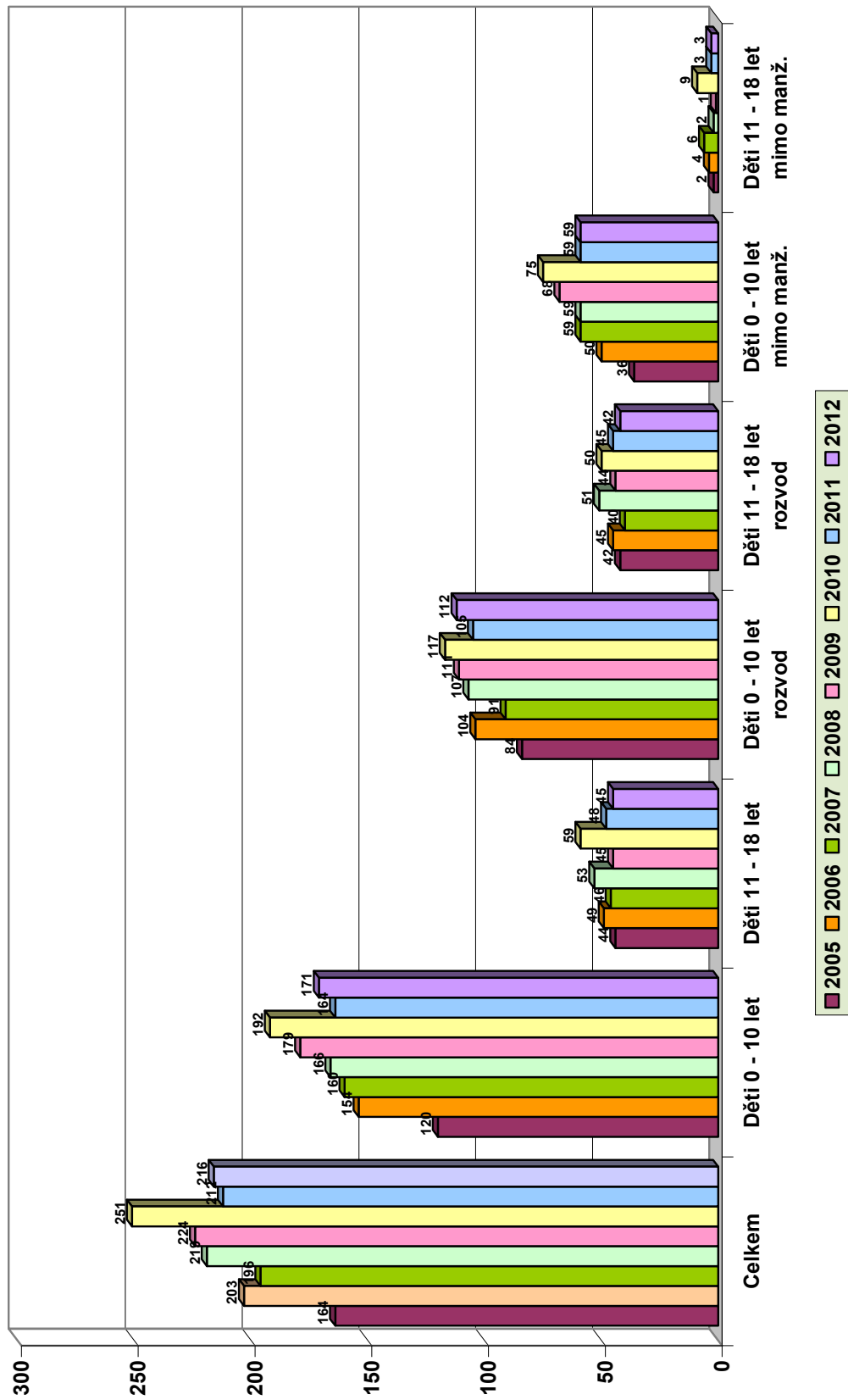
Pokud porovnáme počty úprav poměrů u dětí do 10 let, které se narodily mimo manželství a které se narodily v manželství, zjistíme, že úpravy poměrů probíhají u dětí narozených v manželství podstatně častěji než u dětí narozených mimo manželství. Například v roce 2012 proběhlo 112 úprav poměrů dětí narozených v manželství a 59 u dětí narozených mimo manželství.

Nejméně úprav poměrů proběhlo u dětí narozených mimo manželství ve věkové skupině 11 až 18 let.

Graf č. 5

Graf č. 6

4.3 Vybrané kazuistiky

V této části bych chtěla přiblížit na dvou příkladech z praxe, jak může vypadat průběh soudního řízení při úpravě poměrů nezletilých dětí. Záměrně jsem si vybrala dva případy, které se velmi liší.

První případ představuje téměř „ideální“ průběh úpravy poměrů v případě, že rodiče jsou schopni se domluvit a berou v úvahu, že sice dochází ke skončení jejich partnerského vztahu, ale stále zůstávají rodiči, kterým na jejich dítěti záleží.

Rodiče uzavřeli manželství v roce 2002, během trvání manželství se jim v roce 2009 narodil syn. V září roku 2010 podala matka návrh na úpravu poměrů nezletilého pro dobu po rozvodu s tím, aby výše měsíčního výživného byla určena ve výši 5.000,- Kč. Soud ve věci nařídil jednání na konec listopadu 2010 a vyzval rodiče k doložení listinných důkazů (např. ohledně příjmů či dávek státní sociální podpory). Během tohoto soudního jednání rodiče předložili důkazy, kterými prokázali své příjmy, své náklady i náklady nezletilého syna, dále otec při výslechu uvedl, že souhlasí s výší výživného i se svěřením syna do péče matky, oba prohlásili, že ohledně styku s nezletilým synem jsou schopni se dohodnout, matka otci ve styku nebrání a otec se s ním stýká dle svých možností o víkendech i během týdne. Rodiče uzavřeli dohodu, podle které byl syn pro dobu po rozvodu svěřen do péče matky a otec se zavázal přispívat na jeho výživu měsíční částkou ve výši 5.000,- Kč. Přítomný kolizní opatrovník se k dohodě rodičů připojil. Soud v závěru ústního jednání po přezkoumání dohody, zda je v souladu se zájmy nezletilého dítěte a neodporuje platnému zákonu, dohodu rodičů schválil. Oba rodiče i kolizní opatrovník se do protokolu ústního jednání vzdali práva odvolání do vyhlášeného rozsudku. Během 14 dní byl rozsudek vyhotoven písemně a byl zaslán rodičům a koliznímu opatrovníkovi. V den převzetí posledním účastníkem tento rozsudek nabyl právní moci.

Ze zhruba nastíněné časové osy je zřejmé, že celé řízení ohledně úpravy poměrů od podání návrhu do právní moci rozsudku trvalo necelé tři měsíce. Následně mohlo proběhnout soudní řízení o rozvod manželství rodičů, neboť matka návrh na rozvod podala současně

s návrhem na úpravu poměrů nezletilého syna. Řízení o rozvod bylo pravomocně skončeno koncem února 2011.

Druhý případ je pravým opakem prvního. Obsahuje také tzv. mezinárodní prvek, kdy jeden z rodičů není občanem České republiky. Převládá zde naprostá nechuť rodičů o čemkoliv se domluvit, jakkoliv akceptovat potřeby dětí, jakoby zapomněli, že i když jejich vztah skončil, rodiči stále jsou a budou. Vše posuzují převážně přes své vlastní emoční citění, pocit křivdy či strach z toho, že o děti přijdou. Oba rodiče byli v řízení zastoupeni advokáty, kteří však k hladšímu průběhu řízení nijak nepomohli, v určitých okamžicích řízení tomu bylo spíše naopak.

Rodiče uzavřeli manželství v srpnu 2005 na území České republiky, z manželství se narodily dvě děti, syn v roce 2005 a dcera v roce 2007. Začátkem ledna 2011 podal otec návrh na předběžné opatření, kterým by soud uložil matce předat mu nezletilé děti do péče. Neboť matka se s nimi během jeho několikaměsíční pracovní cesty koncem roku 2010 odstěhovala a on je následně koncem téhož roku odvezl zpět do místa jejich trvalého bydliště. Koncem ledna 2011 podali matka i otec v rozmezí čtyř dní každý návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí pro dobu před rozvodem a po rozvodu manželství. Oba chtěli, aby děti byly svěřeny do jejich péče, druhému rodiči bylo určeno výživné a byl upraven styk rodičů s dětmi. V průběhu soudního řízení bylo vydáno celkem 13 předběžných opatření, první ústní jednání proběhlo počátkem března 2012. Vzhledem k naprosté nemožnosti rodičů se dohodnout, bylo nařízeno vypracování znaleckého posudku ohledně výchovných schopností a možností obou rodičů, vzájemných citových vztahů mezi rodiči a dětmi, posouzení psychického a zdravotního stavu všech účastníků, který byl vypracován v prosinci 2012. I pro dlouhou dobu projednávání věci byl následně vyžádán revizní znalecký posudek, který byl vypracován září 2013. V průběhu celého řízení proběhlo pět ústních jednání. V mezidobí podávali rodiče návrhy na předběžná opatření, o kterých musel soud rozhodovat. S ohledem na procesní lhůty se řízení dále protahovalo. Děti byly především v prvních dvou letech, ve kterých řízení probíhalo v neustálé nejistotě, zda ještě uvidí jednoho z rodičů, byly i přímými svědky vzájemného obviňování rodičů. Tato nejistota se projevila na jejich psychickém stavu nevyrovnaností, bázlivostí a přehnanou opatrností vůči dospělým. Situace se poněkud uklidnila v druhé polovině roku 2013

po neuvěřitelných peripetiích vzájemného napadání a osočování (o čem svědčí i počet podaných předběžných opatření) a pod vlivem kolizního opatrovníka, kterým byl vzhledem k mezinárodnímu prvku v průběhu řízení jmenován Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Otec začal postupně respektovat předběžnou domluvu ohledně pravidelného styku s dětmi. Ve věci bylo soudem rozhodnuto v lednu 2014 a především rozhodnutí o styku bylo ve výroku rozsudku velmi přesně specifikováno. Rozsudek do poloviny února nenabyl právní moci.

Druhé řízení probíhalo celé tři roky, než v něm bylo možné alespoň nepravomocně rozhodnout o úpravě poměrů nezletilých dětí. Rozvodové řízení bylo přerušeno do pravomocného rozhodnutí o úpravě poměrů.

4.4 Dílčí závěr

Ze zpracovaných údajů za sledované období je zřejmé, že rodiče stále častěji žádají soud o schválení dohody ohledně úpravy poměrů nezletilých dětí. V roce 2005 to bylo 46 % (76 případů) z celkového počtu 164 podaných návrhů na úpravu poměrů, v roce 2012 81 % (175 případů) z celkového počtu 216 podaných návrhů, což představuje nárůst o téměř jednu polovinu.

Skladba typů úprav poměrů se mění velmi pozvolna a pomalu, stále převládá výhradní péče jednoho z rodičů, a to matky. V roce 2005 o jiném typu úpravy poměrů nebylo rozhodnuto ani formou schválení dohody rodičů, ani meritorním rozhodnutím soudu. V roce 2012 bylo dítě svěřeno do péče matky schválením dohody v 81 % (141 případů), do péče otce schválením dohody v 7 % (13 případů), do střídavé výchovy v 9 % (15 případů) a do společné péče ve 3 % (6 případů). Pokud šlo o meritorní rozhodnutí soudu bylo dítě svěřeno do péče matky v 93 % (38 případů), do střídavé péče v 7 % (3 případy). O svěřením dítěte do péče otce nebo společné péči nebylo v roce 2012 meritorně rozhodnuto v žádném z podaných a projednaných návrhů.

Pozvolna stoupá počet návrhů rodičů, ve kterých soud schválil dohodu o střídavé výchově. V roce 2007, kdy o tento typ úpravy poměrů bylo požádáno poprvé za sledované období, to bylo 2,7 % (3 případy) z celkového počtu rozhodnutí o schválení dohody o úpravě poměrů, v roce 2008 3,1 % (4 případy), v roce 2009 3,3 % (4 případy), v roce 2010 6,5 % (13 případů), v roce 2011 5,7 % (9 případů) a v roce 2012 8,5 % (15 případů).

Dá se předpokládat, že i v dalších letech se bude počet schválených návrhů na úpravu poměrů svěřením dítěte do střídavé výchovy zvyšovat.

Na dvou vybraných kazuistikách jsem se pokusila přiblížit, jak velký časový nepoměr může mezi jednotlivými soudními případy být. I když je pravdou, že složitých a dlouhodobých případů jako ten, který jsem pro ilustraci použila, nebývá mnoho, ale vyskytují se.

Těžko říct, jak hluboké duševní rány toto vybrané řízení zanechalo na psychice dětí, kterým na počátku řízení bylo pět let a tři roky, když z vývojové psychologie je známo, že nejpodstatnější pro celkový zdravý psychický vývoj dítěte jsou první tři roky života a do šesti let je možné jeho osobnost formovat po sociální stránce.

ZÁVĚR

Práce na okresním soudě a studium sociální pedagogiky mi umožnily mnohem lépe vnímat starosti i obavy rodičů a porozumět jejich chování, které někdy bylo velmi nepříjemné až agresivní. Často bylo způsobeno neinformovaností a neznalostí možností postupu v jednotlivých fázích soudního řízení. Problémem zůstávají základní neznalosti, minimální právní povědomí a nepochopení postavení soudu jako prostředníka mezi nimi a právním systémem.

Rozsah sledovaného období byl na jedné straně podmíněn tím, že jsem mohla využít již shromážděné údaje z bakalářské práce za období let 2005 až 2009. Na straně druhé jsem na základě pracovních zkušeností předpokládala, že o návrzích na úpravu poměrů podaných v průběhu roku 2012 bude na počátku roku 2014 již rozhodnuto. Tento předpoklad se mi potvrdil a získala jsem tak ke zpracování kompletní údaje za roky 2010, 2011 a 2012.

Při zpracování údajů jsem zjistila, že počet rozhodnutí ohledně úpravy poměrů nezletilých dětí v posledních dvou letech již nestoupá a zůstává zhruba na stejné úrovni. Při sledování počtu úprav s ohledem na věk dětí je patrné, že více jak 70 % rozhodnutí o úpravě poměrů se týká dětí ve věku do 10 let. Rodiče stále častěji podávají návrh na schválení dohody ohledně úpravy poměrů soudem. Soud v posledních třech sledovaných letech rozhodl meritorně o úpravě poměrů jen ve zhruba 20 % případů ročně.

Ze zjištěných údajů vyplývá, že vliv společnosti a její postoj k využívání jednotlivých typů úprav poměrů se ve sledovaném období projevil na způsobu rozhodování v soudní praxi vybraného regionu. Úprava poměrů svěřením dítěte (dětí) do výhradní péče jednoho z rodičů, a to matky, přestala být výhradním typem úpravy. V roce 2005 bylo rozhodnuto o svěřením dítěte do výhradní péče matky ve 100 % případů. V roce 2012 bylo rozhodnuto o svěřením dítěte do výhradní péče matky ve 80 % případů a do jiné než výhradní péče matky v 20 % případů. Není to sice závratné číslo, ale i tak je vidět značný posun, jak v soudní praxi, tak v postoji rodičů k možnostem, které jim právní systém dává.

Během zpracovávání diplomové práce jsem si čím dál jasněji uvědomovala, že problematika, kterou jsem se snažila zpracovat je neobyčejně široká a rozporuplná.

Opět jsem si potvrdila, že rodina má nezastupitelné místo v životě každého z nás, formuje nás a připravuje pro život. Všichni potřebujeme lásku, uznání a podporu těch nejbližších. Myslím si, že pokud se rodina rozpadne kvůli nefungujícímu partnerství rodičů, je jedno, kterou z forem úpravy poměrů rodiče zvolí. Důležité je, aby nepřestali být milujícími rodiči a respektovali se jako jednotlivci. Uvědomovali si, že vedle práv mají i povinnosti a nelze jedno od druhého oddělit, aniž by to nezpůsobilo bezpráví.

V průběhu shromažďování materiálů k diplomové práci jsem narazila na internetové stránce věnované rodině na rozhovor s prof. PhDr. Zdeňkem Matějčkem, CSc., ve kterém mě velmi zaujala jedna z odpovědí, která se týkala rodiny. Rozhodla jsem se ji citovat v závěru práce. Těžko bych hledala výstižnější vyjádření, které by vystihlo sílu a důležitost rodiny pro každého z nás. Jen bychom si měli častěji uvědomit, že právě rodina nás připravuje pro život ve společnosti a která nám pomáhá život ve společnosti zvládnout.

„S druhými lidmi se člověk nejtěsněji stýká většinou ve vlastní rodině. A právě o rodině se dnes obecně říká a píše, že je v krizi. Je to pravda?“

Především je třeba říci, že rodina je velice konzervativní společenský útvar. To potvrzují mnohé odborné studie, které na rozdíl od rozšířených představ o rozpadu klasické rodiny ukazují, že určité základní tradiční normy a principy jsou i v dnešních rodinách zachovány a že jsou k nim vedeny i děti. Ačkoli se říká, že dnešní rodina je úplně jiná než dříve, při pohledu z větší výšky je vidět, že to není pravda. Ty základní principy tu stále jsou a budou, patrně od věků do věků. Lidé budou mít vždy rádi své děti, budou po nich toužit, a děti svou přítomností budou rodičům uspokojovat jejich základní psychické potřeby. Mezi rodiči a jejich dětmi probíhá psychická směna, většina dospělých lidí potřebuje mít děti a děti potřebují rodiče. Dnes rovněž vidíme, jak hluboce je ve společnosti zakotvena instituce adopce a pěstounské péče. Nedá se říci, že by rodinu právě v dnešní době něco zvlášť narušovalo. Ano je vysoký počet rozvodů a to rozhodně není dobré. Avšak rodina jako instituce je v krizi pravděpodobně už od té doby, co lidstvo jest. Řecký básník

Hésiodos psal v časech 800 let před Kristem, kterak se svět nevyhnutelně řítí do zkázy, neboť rodina nefunguje a mladí lidé nectí bohy, které uctívá obec. My dnes můžeme říci, že rodina se mění, vstupují do ní jiné prvky, ale je to ten nejstabilnější společenský útvar, který byl, je a bude.“ (S profesorem Matějčkem o dnešní rodině, dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek430.htm>)

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Zákony:

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 202/2012 Sb., zákon o mediaci.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních.

Zákon o rodině a předpisy souvisící, 1998. Praha: Linde Praha, a.s. ISBN 80-7201-093-X.

Literatura:

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: public promotion, s.r.o. ISBN 978-80-969944-0-3.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ, 2008. *Sanace rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-392-5.

BOWLBY, John, 2010. *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Přeložil Ivo MÜLLER. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.

GEIST, Bohumil, 1992. *Sociologický slovník*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s. ISBN 80-85605-28-7.

GIDDENS, Anthony, 1999. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.

HOLÁ, Lenka, 2003. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-247-0467-6.

HOLUB, Milan a Hana NOVÁ, 2004. *Zákon o rodině, komentář a předpisy souvisící*. Praha: Linde Praha, a.s. ISBN 80-7201-451-X.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, 2001. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press. ISBN 80-7226-477-X.

KEJDOVÁ Miroslava a Zdeňka VAŇKOVÁ, 2007. *Právo a sociální politika*. Brno: IMS.

KARSTEN, Helmut, 2006. *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Přeložil Petr Babka. Praha: Portál. ISBN 80-7367-145-X.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-006-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-7169-897-0.

MOŽNÝ, Ivo, 1990. *Moderní rodina*. Brno: Blok. ISBN 80-7029-018-8.

MOŽNÝ, Ivo, 2006. *Rodina a společnost*. Praha: SLON. ISBN 80-86429-58-X.

MOŽNÝ, Ivo, 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-75-3.

NOVÁ, Hana a Karel VELEHRACH, 1995. *Rodinné vztahy v soudní praxi*. Praha: PROSPEKTRUM Praha. ISBN 80-7175-030-1.

NOVÁK, Tomáš, 2012. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-4110-9.

NOVÁK, Tomáš, 2013. *Střídavá péče o dítě*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0342-1.

RADVAN, Eduard a Michal VAVŘÍK, 2009. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS.

RUFO, Marcel, 2009. *Pusť mě, ale neopouštěj!* Přeložila Pavla LE ROCH. Praha: Portál. ISBN 979-80-7367-616-2.

ŘEHOŘ, Antonín, 2009. *Metodologie I*. Brno: IMS.

SEKOT, Aleš, 2004. *Sociologické texty*. Brno: IMS.

Velký sociologický slovník, 1996. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-310-5 (2. svazek).

VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.

ZAPLETAL, Ladislav, 2007. *Základní kategorie a pojmy ze společenskovedních předmětů*. Brno: IMS.

POŠMURNÁ, Irena, 2011. *Rozvodovost a neúplné rodiny s dětmi na Benešovsku v letech 2005-2009*. Brno. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno. Vedoucí bakalářské práce Zdeňka Vaňková.

DOLEŽALOVÁ Martina a Patrick VAN LEYSEELE. Mediace v právním prostředí. *Právní rozhledy*. 2012, č. 12, s. 419. ISSN 1210-6410.

WESTPHALOVÁ Lenka a Lenka HOLÁ. Rodinná Mediace, právní a sociální aspekty jejího poskytování. *Právní rozhledy*. 2013, č. 18, s. 618. ISSN 1210-6410.

Prameny:

Spisový materiál – agenda civilního a opatrovnického oddělení Okresního soudu v Benešově v letech 2005-2012.

S profesorem Matějčkem o dnešní rodině. [online]. Rodina.cz © 1999 [cit. 2013-02-24]
Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek430.htm>

JedenDomov.cz. [online] Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/>

Nový občanský zákoník. [online] Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>

Rodina.cz. [online] Dostupné z: <http://www.rodina.cz/>

Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i. [online] Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/>

SOCIOweb sociologický webzin. [online] Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/>

Střídavka. [online] Dostupné z: <http://www.stridavka.cz/>

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1	Porovnání návrhů celkem s návrhy úpravy poměrů.....	40
Tabulka č. 2	Úprava poměrů dětí narozených mimo manželství.....	42
Tabulka č. 3	Rozdělení podle způsobu a typu úpravy poměrů u dětí narozených mimo manželství.....	42
Tabulka č. 4	Úprava poměrů dětí narozených v manželství.....	43
Tabulka č. 5	Rozdělení podle způsobu a typu úpravy poměrů u dětí narozených v manželství.....	43
Tabulka č. 6	Úprava poměrů dětí celkem.....	44
Tabulka č. 7	Rozdělení podle způsobu a typu úpravy poměrů celkem.....	44
Tabulka č. 8	Úprava poměrů dětí podle věkových skupin.....	45

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1	47
Graf č. 2	47
Graf č. 3	50
Graf č. 4	50
Graf č. 5	52
Graf č. 6	53